

SOLVEIG K B VATNAR • CHRISTINE FRIESTAD • STÅL BJØRKLY

Partnerdrap i Norge – endringer over tid?

**OUS Regionalt kompetansesenter for sikkerhets-,
fengsles- og rettspsykiatri Helse Sør-Øst**

KPS skal utvikle og spre forskningsbasert kunnskap som kan forbedre tjenesten innenfor våre fagområder.

Adresse: Postboks 4956 Nydalen, 0424 Oslo

Foretaksnr.: 993 467 049

Besøksadresse: Bygg 7, Gaustad, Sognsvannsveien 21, Oslo

Telefon: 22 02 92 20

e-post: post.kps@ous-hf.no

Rapporter kan lastes ned fra: www.sifer.no

RAPPORT

Partnerdrap i Norge – endringer over tid?

Rapportnummer: 2021-01

Prosjektnummer: 30415

Antall sider: 62

Prosjektleder: Solveig Karin Bø Vatnar, professor, psykologspesialist

Prosjektansvarlig: Oslo universitetssykehus ved adm. dir.

ISBN 978-82-8227-202-5

Dato: Januar 2021

Emneord: Partnerdrap, risikofaktorer, forvarsel, forklarings-
variabler, politi, hjelpe- og behandlingsapparat, endringer
over tid

Design: Fete Typer

Trykk: RK Grafisk

Foto forside: Shutterstock/Jan H Andersen, side 11 Shutterstock/
Yupa Watchanakit, side 15 Shutterstock/Frame Studio,
side 27 Shutterstock/ChameleonsEye, side 33 Shutterstock/
asiandelight, side 46 Shutterstock/Junjira Limcharoen,
side 57 Shutterstock/Sergio Foto

SOLVEIG K B VATNAR • CHRISTINE FRIESTAD • STÅL BJØRKLY

Partnerdrap i Norge – endringer over tid?

Forord

Oslo universitetssykehus (OUS), Regionalt kompetansesenter for sikkerhets-, fengsels- og rettspsykiatri, overleverte forskningsrapporten Partnerdrap i Norge 1990–2012 til Justis- og beredskapsdepartementet desember 2015. For å kunne studere endringer over tid, er partnerdrapsstudien videreført slik at den nå inkluderer alle partnerdrapene, med rettskraftig avgjørelse innen 31.12.2019. Denne forskningsrapporten presenterer analyser av endringer over tid ved partnerdrap i Norge.

På samme måte som forskningsprosjektet som ble overlevert i 2015, er dette prosjektet forskerinitiert. Prosjektet er delfinansiert med midler fra Justis- og beredskapsdepartementet. Prosjektprotokollen, inkludert formål med studien, forskningsspørsmål og forskningsdesign, er i sin helhet utviklet ved OUS, Regionalt kompetansesenter for sikkerhets-, fengsels- og rettspsykiatri.

Kripos ved rådgiver Heidi Engvold og rådgiver/IKT-prosessforvalter for straffesaks-systemet Thomas Hauge har bistått med uthenting av straffesaksdokumenter. Ved Regionalt kompetansesenter for sikkerhets-, fengsels- og rettspsykiatri har professor emeritus Petter Laake bistått med dataanalyser. Takk til gode kollegaer for verdifulle bidrag.

Oslo universitetssykehus, Regionalt kompetansesenter for sikkerhets-, fengsels- og rettspsykiatri, Helse Sør-Øst.

Januar, 2021

Solveig K B Vatnar
prosjektleder
professor

Christine Friestad
forsker

Stål Bjørkly
professor

Forord	5
Sammendrag	8
Summary	12
1. Innledning	
1.1 Bakgrunn	16
1.2 Videreføring av studien	16
1.3 Forekomst	17
1.4 Hovedfunn fra partnerdrapsstudien 1990–2012	17
1.4.1 Karakteristika ved partnerdrapene, 1990–2012	17
1.4.2 Kontakt med hjelpe- og behandlingsapparatet før drapet, 1990–2012	18
1.4.3 Etterlattes identifisering av risiko, 1990–2012	19
1.4.4 Partnervold før drapet, 1990–2012	21
1.4.5 Kontekstuelle, sosiodemografiske og kliniske risikofaktorer, 1990–2012	22
1.5 Formål og forskningsspørsmål	26
2. Materiale og metode	
2.1 Etikk og personvern	28
2.2 Design	28
2.3 Utvalg	28
2.3.1 Straffesaksdokumenter	29
2.4 Prosedyre	29
2.4.1 Risikovurderingsinstrumenter	29
2.4.2 Reliabilitet	31
2.5 Analyser	31
3. Resultater	
3.1 Forekomst av drap og partnerdrap i Norge – endringer over tid	34
3.2 Karakteristika ved partnerdrap i Norge – endringer over tid	34
3.2.1 Partnervold før drapet	44
3.2.2 Rus og psykisk helse	44
3.2.3 Innvandrere som gjerningspersoner og offer	44
3.2.4 Drap med påfølgende suicid	45
3.2.5 Kvinner som gjerningspersoner	45
3.3 Kontakt med hjelpeapparatet i forkant av drapet – endringer over tid	45

4. Diskusjon	
4.1 Hovedfunn	48
4.1.1 Reduksjon	48
4.1.2 Stabilitet	48
4.1.3 Økning	48
4.2 Forekomst av drap og partnerdrap i Norge – endringer over tid	49
4.3 Karakteristika ved partnerdrap i Norge – endringer over tid	50
4.3.1 Partnervold før drapet	50
4.3.2 Rus og psykisk helse	50
4.3.3 Innvandrere som gjerningspersoner og offer	50
4.3.4 Drap med påfølgende suicid	51
4.3.5 Kvinner som gjerningspersoner	51
4.3.6 Straffeutmålingen ved partnerdrap	52
4.4 Kontakt med hjelpeapparatet i forkant av drapet – endringer over tid	52
4.5 Implikasjoner for forebygging av partnerdrap i Norge	53
4.6 Begrensninger ved denne studien og muligheter i fremtidig forskning	54

Referanser

Referanser	58
------------------	----

TABELLER

Tab 1 Frekvensfordeling Partnerdrap i Norge etter 2012	36
Tab 2 Partnervold og andre risikofaktorer forut for drapet, partnerdrap 1990–2012 sammenlignet med etter 2012	37
Tab 3 Kliniske faktorer, partnerdrap 1990–2012 sammenlignet med etter 2012	38
Tab 4 Sosiodemografiske faktorer, partnerdrap 1990–2012 sammenlignet med etter 2012	39
Tab 5 Partnerdrapskarakteristika, partnerdrap 1990–2012 sammenlignet med etter 2012	40
Tab 6 Kontakt med hjelpeapparatet eller andre forut for drapet, partnerdrap 1990–2012 sammenlignet med etter 2012	41
Tab 7 Partnerdrap 1990–2012 (Baseline) sammenlignet med partnerdrap etter 2012. Multivariat Logistisk Regresjon	43

Sammendrag

Bakgrunn

Behovet for økt kunnskap om vold i nære relasjoner har stått på dagsordenen i Norge i en årrekke. Med publiseringen av sluttrapporten fra forskningsprosjektet «Partnerdrap i Norge 1990–2012. En mixed methods studie av risikofaktorer for partnerdrap» i 2015, ble det for første gang etablert et forskningsbasert kunnskapsgrunnlag for partnerdrap i Norge. Forskningsprosjektet omfattet en systematisk gjennomgang av alle partnerdrap begått i Norge mellom 1990 og 2012, basert på identifikasjon av risikofaktorer registrert i straffesaksdokumentene knyttet til hver enkelt drapssak.

Et tilbakevendende spørsmål fra flere av brukerne av kunnskapen fra prosjektet (politi, helsevesen, øvrige hjelpeapparat, myndigheter og interessegrupper) har vært hvorvidt det kan ha skjedd endringer i løpet av årene som har gått etter den første partnerdrapsstudien. Spørsmålet om endringer knytter seg både til (1) omfanget av partnerdrap i Norge, (2) karakteristika ved drapene, (3) sosiodemografiske faktorer knyttet til ofrene og gjeringspersonene, og (4) ofrenes og gjerningspersonenes kontakt med hjelpeapparatet i forkant av drapene. Det foreliggende forskningsprosjektet har som hovedformål å belyse spørsmål om slike endringer, ved å supplere den eksisterende oversikten over partnerdrap i Norge med alle partnerdrap som hadde en rettskraftig avgjørelse innen 31.12.2019.

Metode

Datamaterialet omfatter alle partnerdrapene i Norge i perioden 1990–2019 (N = 224), med rettskraftig avgjørelse per 31.12.2019. Drap er i denne studien definert i tråd med Kripo sin drapsoversikt (straffeloven 1902 § 233 og straffeloven 2015 § 275). Straffesaksdokumentene er gjennomgått og skåret ut fra kodeboken utviklet til studien av partnerdrap i Norge 1990–2012. Vi gjennomførte innledende statistiske analyser for å studere på hvilke områder det kunne være forskjeller mellom partnerdrap begått etter 2012 sammenlignet med tidligere partnerdrap. Der innledende analyser indikerte forskjeller mellom partnerdrap etter 2012 sammenlignet med tidligere partnerdrap, ble disse analysert ved multivariat logistisk regresjon. Denne fremgangsmåten gjør det mulig å måle en forklaringsvariabel (risikofaktor) kontrollert opp mot de andre risikofaktorene. Nasjonal drapsoversikt 2019 fra Kripo inkluderer også partnerdrap som er begått til og med 31.12.2019, som ennå ikke har fått en rettskraftig avgjørelse. For å kunne inkludere eventuelle endringer de siste årene har vi i forekomstanalysene tatt utgangspunkt i Kripo sin drapsoversikt, og analysert med Poisson regresjonsanalyser.

Resultater

I perioden fra 1990 frem til 31.12. 2019 var det til sammen 224 partnerdrap med rettskraftig avgjørelse. I gjennomsnitt er det begått åtte partnerdrap per år, lavest antall i 1999 (n = 3) og høyest antall i 2013 (n = 14). Poisson regresjonsanalyser av antall partnerdrap i forhold til innbyggertallene, inndelt i fem-årsperioder, viste en redusert insidens på ca. 49% for perioden 2016–2019.

Hovedfunn

Reduksjon

- Nedgangen for partnerdrap var kraftigere enn for drap generelt i perioden 2016–2019.
- Andelen partnerdrap med påfølgende suicid hadde gått ned.
- Andelen partnerdrap med iverksatte voldsrisikohåndteringstiltak hadde gått ned.

Stabilitet

- Andelen partnerdrap med forutgående partnervold var uendret.
- Andelen innvandrere som hadde begått eller blitt utsatt for partnerdrap var stabil. Samtidig var innvandrere overrepresentert både som ofre og som gjerningspersoner ved partnerdrap.
- Andelen partnerdrap der det var gjennomført risikovurderinger var uendret.
- Andelen partnerdrap der identifisert risiko hadde blitt videreformidlet til andre instanser var uendret.

Økning

- Utmålt straff i partnerdrapssakene har blitt lengre.

Konklusjon og utfordringer fremover

Hovedkonklusjonen fra studien «Partnerdrap i Norge 1990–2012» var at de fleste partnerdrap hadde forvarsler og registrerte risikofaktorer – og dermed et betydelig forebyggingspotensial. Dette mønsteret var like tydelig tilstede for drapene etter 2012. Nedgangen i forekomsten av partnerdrap som viser seg i vårt materiale, kan være en indikasjon på at forebyggingspotensialet i større grad er tatt i bruk de siste årene. For at grunnlaget for forebygging av partnerdrap skal bli best mulig er det viktig at arbeidet er fundert på forskningsbasert kunnskap, og at risikovurderinger gjennomføres strukturert med utgangspunkt i dokumenterte risikofaktorer.

Det er krevende å vise at grupper i befolkningen som fra før har store belastninger, også har høyere risiko for partnerdrap. Det er viktig at forskningsresultatene ikke brukes

stigmatiserende, men forebyggende i de gruppene der forebyggingspotensialet er høyest. Vurdering og håndtering av risiko krever at situasjonsavhengige, strukturelle og personavhengige faktorer ses i sammenheng. Det er ressurskrevende å vurdere og håndtere voldsrisiko i saker med forhøyet risiko for alvorlig og dødelig partnervold. Økte økonomiske ressurser vil imidlertid ikke være tilstrekkelig, dersom ikke også hjelpeapparatets (politi, helsevesen, øvrig hjelpeapparat) kunnskapsnivå om partnervold og partnerdrap styrkes, samt at samarbeidet mellom de ulike etatene styrkes betydelig.

Internasjonalt er det faglig enighet om at det fortsatt er behov for mer forskning om partnerdrap. Betydningen av å studere partnerdrap over tid, og systematiske kunnskapsoppsummeringer (metaanalyser) understrekes. Vi trenger mer kunnskap både om forskjeller og likheter mellom partnervold og partnerdrap, partnerdrap og drap generelt, ulike kategorier partnerdrap, karakteristika og nyanser mellom disse, samt endringer over tid. Andelen partnerdrap der identifisert risiko ble videreformidlet til andre instanser var uendret. Dette indikerer at det fortsatt er betydelige utfordringer knyttet til forståelsen og praktisering av taushetsplikt, opplysningsrett, opplysningsplikt og avvergeplikt.



Abstract

Background

After the first encompassing systematic review of court case documents of all intimate partner homicides during the time span 1990–2012 was published, a recurring question has been whether substantial changes have occurred in more recent times, leading to a different empirical landscape in intimate partner homicide in Norway. Questions have been asked concerning (1) prevalence of intimate partner homicide, (2) intimate partner homicide characteristics, (3) sociodemographic factors regarding victims and perpetrators, and (4) victims and perpetrators' contact with services previous to the homicide. The aim of the current research project is to investigate these questions.

Methods

Data included all intimate partner homicides from 1990 to 2019 (N = 224) with a final conviction by December 31st 2019. Homicide is defined similarly to the database of The National Criminal Investigation Service (Kripos drapsoversikt), penalty codes (straffeloven 1902 § 233 og straffeloven 2015 § 275). Court case documents have been reviewed and scored according to the same codebook as applied in the previous intimate partner homicide study. Initial analyses were conducted to investigate differences between intimate partner homicides before and after 2012. Where initial analyses indicated differences, we conducted logistic regression analyses to scrutinize if the differences still were significant after controlling for other group differences. Figures from The National Criminal Investigation Service 2019 include intimate partner homicides without a final conviction. To investigate changes over time, including the very last years, we conducted Poisson regression analyses of homicide prevalence and intimate partner homicide prevalence in the Norwegian population.

Results

During the time span 1990 to December 31st 2019 there were 224 intimate partner homicides with a final conviction. Mean annual number of intimate partner homicides in Norway was eight, lowest in 1999 (n = 3) and highest in 2013 (n = 14). The Poisson regression analyses of five-year periods indicated a 49% reduction in incidence rate in the period 2016–2019.

Main findings

Reductions

- During 2016–2019, intimate partner homicide had a stronger decrease than homicide in general.
- The rate of Intimate partner homicide followed by suicide has declined.
- Intimate partner homicide perpetrated subsequent to preventive interventions has declined.

Stability

- The rate of intimate partner homicide with previous intimate partner violence remained stable.
- The rate of immigrants as perpetrators or victims of intimate partner homicide was unaltered. Still, immigrants were overrepresented as victims and as perpetrators.
- The rate of intimate partner homicide with previous violence risk assessment was unchanged.
- The rate of intimate partner homicide in which previously identified risk was communicated to other parts of the system has not changed.

Increases

- Sentence length for intimate partner homicide has increased (years).

Conclusion and future implications

The main finding from the study Intimate partner homicide in Norway 1990–2012, was that the majority of intimate partner homicide had warning signs and identified risk factors. Consequently, a preventive potential was identified. This remains true for intimate partner homicides subsequent to 2012. As intimate partner homicide has declined more strongly than homicides in general during the last time period (2016–2019), this might reflect that the potential for prevention has been extensively used within the very last years. Intimate partner homicide prevention must be based on research and a systematic approach to risk assessments using validated and reliable instruments.

It is difficult to communicate the fact that intimate partner homicide is distributed in a socially biased manner; population groups already characterised by accumulated

welfare deficiencies have increased risk for intimate partner homicide. Rather than interpreting this in a stigmatizing manner, it is essential to use this information to direct preventive efforts towards groups where the potential is substantial. Risk assessment should consider interactions of components of situations, structures and persons, not dichotomizing or simplifying risk factors. Resources are required to conduct structured risk assessment to identify risk for severe intimate partner violence or intimate partner homicide. However, monetary resources are insufficient if not followed by strengthening professional expertise within the field (e.g. police, health care, social services). Furthermore, it is crucial to strengthen liaison between and within the systems.

More research is still needed, in particular studies covering longer time spans, as well as meta-analyses. We do need more examination of similarities and differences between intimate partner violence and intimate partner homicides, between intimate partner homicides and homicides in general, categories of intimate partner homicides, characteristics and nuances, and alternations within time span. The fact that there was no change in the rate of intimate partner homicide cases in which identified risk were communicated to other parts of the system is disappointing. These findings indicate that awareness, attitudes and behaviour concerning duty of confidentiality, duty to provide information, and mandatory reporting are still scarce.



Kapittel 1

INNLEDNING

1.1

Bakgrunn

Behovet for økt kunnskap om vold i nære relasjoner har stått på dagsordenen i Norge i en årrekke. Med publiseringen av sluttrapporten fra forskningsprosjektet «Partnerdrap i Norge 1990–2012. En mixed methods studie av risikofaktorer for partnerdrap» i 2015, ble det for første gang etablert et forskningsbasert kunnskapsgrunnlag for partnerdrap i Norge. Forskningsprosjektet omfattet en systematisk gjennomgang av alle partnerdrap begått i Norge i perioden 1990–2012, basert på identifikasjon av risikofaktorer registrert i straffesaksdokumentene knyttet til hver enkelt drapssak.

Prosjektet hadde som mål å bidra med mer presis kunnskap om hvordan personer og situasjoner med forhøyet risiko for partnerdrap kunne identifiseres, og avdekke resultater som kunne bidra til å styrke arbeidet med risikovurdering og-håndtering. Hovedkonklusjonen var at de fleste partnerdrap hadde forvarsler og registrerte risikofaktorer – og dermed et betydelig forebyggingspotensial. Resultatene fra prosjektet har vært publisert i internasjonale fagfelleverderte tidsskrift og formidlet i en rekke faglige fora, nasjonalt og internasjonalt (Vatnar, 2015; Vatnar, Friestad & Bjørkly, 2017a; Vatnar, Friestad & Bjørkly, 2017b; Vatnar, 2017; Vatnar, Friestad & Bjørkly, 2018; Vatnar, Friestad & Bjørkly, 2019a; Vatnar, Friestad & Bjørkly, 2019b; Vatnar, 2019; Vatnar, Friestad & Bjørkly, 2021; European Conference Domestic Violence (ECDV), oral presentations 2017 and 2019; International Association Forensic Mental Health Services (IAFMHS), oral presentations 2016, 2017, 2018, and 2019; International Seminar on Domestic Homicides. Domestic Homicide Research Network (DHRN), oral presentations 2017, 2018, and 2019).

1.2

Videreføring av studien

Et tilbakevendende spørsmål fra flere av brukerne av kunnskapen fra prosjektet (politi, helsevesen, øvrige hjelpeapparat, myndigheter og interessegrupper) har vært hvorvidt det kan ha skjedd endringer i løpet av årene som har gått etter den første partnerdrapsstudien. Hypoteser om endringer knytter seg både til (1) omfanget av partnerdrap i Norge, (2) karakteristika ved drapene, (3) sosiodemografiske faktorer knyttet til ofrene og gjerningspersonene, og (4) ofrenes og gjerningspersonenes kontakt med hjelpeapparatet i forkant av drapene. Det foreliggende forskningsprosjektet har som hovedformål å belyse spørsmål om endringer, ved å supplere den eksisterende oversikten over partnerdrap i Norge med alle partnerdrap som hadde en rettskraftig avgjørelse innen 31.12.2019.

Forekomst

1.3

I Norge utgjorde partnerdrapene cirka 1/4 av alle drapene i perioden 1990–2012. Forekomsten av drap, inkludert partnerdrap, er lav i Norge sammenlignet med andre land. I Norge begås det årlig 0.6 drap per 100 000 innbyggere (Dobash & Dobash, 2015). Det er svært lavt i internasjonal målestokk, der det gjennomsnittlig er cirka ti drap per 100 000 innbyggere, men med betydelig variasjon. Internasjonal statistikk viser fra 0.3–66 drap per 100 000 innbyggere (Dobash & Dobash, 2015). Antallet drap i Norge har i perioden 1990–2019 variert fra 22 til 45 per år. For fenomen som har lav forekomst vil enkeltsaker og variasjoner mellom ulike år kunne fremstå som betydelige endringer. Det er derfor viktig både å analysere slike fenomen over lengre tidsspenn, og å korrigere for andre endringer i befolkningen når man skal undersøke om forekomsten av partnerdrap har endret seg i Norge.

Hovedfunn fra partnerdrapsstudien 1990–2012

1.4

Resultatene fra studien Partnerdrap i Norge 1990–2012 kan oppsummeres i tre hovedfunn (Vatnar, 2015; Vatnar, Friestad & Bjørkly, 2017a):

- 1 Flertallet av partnerdrapene i Norge ble begått av menn som hadde utøvd vold i parforholdet.
- 2 Partnerdrap i Norge rammer sosialt skjevt. Marginaliserte grupper var mest utsatt.
- 3 Etterlatte ble ikke tatt tilstrekkelig på alvor når de formidlet den risikoen de observerte, til politi, helsevesen og hjelpeapparat.

Karakteristika ved partnerdrapene, 1990–2012

1.4.1

I 71% av partnerdrapene (n= 177) ble kun partner/ekspartner drept. En fjerdedel av drapene var drap med påfølgende suicid. Andelen henlagte saker fordi gjerningsperson var død, omfattet i tillegg ni saker der gjerningspersonen døde eller begikk suicid innen rettskraftig dom var avsagt. Flest partnerdrap ble begått med kniv, der nesten skytevåpen og tau/ledning. I underkant av 60% av drapene skjedde i parets felles bolig, 16% skjedde i offerets bolig og sju prosent i gjerningspersonens bolig. Over halvparten av gjerningspersonene var påvirket av rusmidler i gjerningstidsrommet. Oftest alkohol og blanding av alkohol og andre rusmidler. I overkant av 40% av ofrene var ruspåvirket da de ble drept. Flest var påvirket av alkohol eller en blanding av alkohol og andre rusmidler.

Halvparten av gjerningspersonene og i underkant av 40% av ofrene hadde rusproblemer, oftest alkoholrelaterte. Flertallet av gjerningspersonene hadde ikke en diagnostisert

psykisk lidelse før drapet. På den annen side hadde nesten fire av ti gjerningspersoner en diagnose satt av autorisert helsepersonell før drapet. Depresjons- og ruslidelser var mest utbredt. En av tre gjerningspersoner hadde symptomer på psykisk lidelse, uten at dette var diagnostisert før drapet. Symptomer på ruslidelser var mest utbredt. Nesten halvparten av gjerningspersonene hadde før drapet utvist selvmordsatferd. Dette gjaldt kun 16% av ofrene. Kun ett av fire ofre var diagnostisert med psykisk lidelse, og ett av fem ofre hadde symptomer på psykisk lidelse uten at dette var diagnostisert. I begge grupper var ruslidelse mest utbredt.

I underkant av 90% av partnerdrapene ble begått av menn. Gjennomsnittsalder for gjerningspersonene var 40 år, den yngste 19, den eldste 90 år. Gjennomsnittsalderen for ofrene var 39 år, den yngste 18, den eldste 87 år. De fleste partnerdrapene skjedde mens paret fortsatt var gift eller samboende.

Flertallet av både gjerningspersonene og ofrene var opprinnelig norske. Innvandrere med norsk statsborgerskap utgjorde i underkant av ti prosent av gjerningspersonene. Dette utgjør en viss overrepresentasjon i forhold til denne gruppens andel av befolkningen totalt. Fire prosent av Norges innbyggere var per 1. januar 2015 innvandrere med norsk statsborgerskap. Innvandrere med norsk statsborgerskap utgjorde i underkant av seks prosent av ofrene. Dette samsvarer mer med andelen denne gruppen utgjorde i befolkningen. Innvandrere uten norsk statsborgerskap utgjorde over 20% av partnerdrapene både som gjerningsperson og offer. Det er høyere enn andelen denne gruppen utgjorde i befolkningen. Ti prosent av innbyggerne i Norge var uten norsk statsborgerskap.

Under halvparten av gjerningspersonene og ofrene var i arbeid. I befolkningen for øvrig var andelen i arbeid henholdsvis 74% blant menn og 68% blant kvinner, per 1. januar 2015. Mer enn ti prosent av gjerningspersonene og ofrene var arbeidsledige. I tilsvarende aldersgruppe i befolkningen var fire prosent arbeidsledige blant menn og tre prosent blant kvinner. 30% av gjerningspersonene og ofrene var trygdet. Andelen trygdete i befolkningen var ni prosent både blant menn og kvinner.

1.4.2

Kontakt med hjelpe- og behandlingsapparatet før drapet, 1990–2012

I åtte av ti partnerdrap ble det i straffesaksdokumentene identifisert at gjerningsperson hadde vært i kontakt med politi, helsevesen eller øvrig hjelpeapparat før drapet. Kontakt med fastlege og politi var mest utbredt. Bare i ett av tre drap innebar kontak-

ten med politi, helsevesen og hjelpeapparat at det var registrert risiko for fremtidig partnervold eller drap. Høyest andel risikoregistreringer var gjort av politiet. I en enda lavere andel (14%) av drapene var identifisert volds-/drapsrisiko videreformidlet til andre etater – oftest til barneverntjenesten. I ett av fire drap hadde politi, helsevesen og hjelpeapparat identifisert risiko for fremtidig partnervold eller drap mer enn en måned før drapet. I ett av ti partnerdrap var risiko identifisert mer enn ett år før drapet. I kun en fjerdedel av alle partnerdrapene var det iverksatt voldsrisikohåndteringstiltak, oftest av politiet. I 14 (8%) av partnerdrapene hadde gjerningspersonen i forkant av drapet sagt direkte til politi, helsevesen eller øvrig hjelpeapparat at han eller hun kunne komme til å begå partnerdrap.

I sju av ti partnerdrap var det identifisert i straffesaksdokumentene at offer hadde vært i kontakt med helsevesen, politi og øvrig hjelpeapparat før drapet. Kontakt med fastlege, politi og sykehus var mest utbredt. I fire av ti drap var det i offerets kontakt med politi, helsevesen og hjelpeapparat registrert risiko for fremtidig partnervold eller drap. Politi og krisesenter hadde gjort høyest andel risikoregistreringer. I et fåtall tilfeller (15%) var identifisert risiko videreformidlet til andre etater. Da oftest til barneverntjenesten, politi og krisesenter. I ett av tre drap var det identifisert risiko for fremtidig partnervold eller drap, hos politi, helsevesen og hjelpeapparat mer enn en måned før drapet. I nesten to av ti drap var det samme registrert mer enn ett år før drapet. I kun ett av fire drap var det iverksatt voldsrisikohåndteringstiltak. Flest tiltak var iverksatt av politiet. Ansatte i politi, helsevesen, øvrige hjelpeapparat, myndigheter og interessegrupper har gitt uttrykk for at økt kunnskap i hjelpeapparatet om partnervold og partnerdrap, voldsrisikovurdering og -håndtering kan ha bidratt til at dette mønsteret kan ha endret seg for drapene etter 2012.

Etterlattes identifisering av risiko, 1990–2012

De etterlatte som ble intervjuet, fortalte i stor grad om hendelsen og om egne erfaringer og refleksjoner, uten at intervjuer trengte å stille mange spørsmål (Vatnar, 2015, Vatnar, Friestad & Bjørkly, 2017a).

1.4.3

De fleste etterlatte ga uttrykk for at de før drapet, i sin relasjon til gjerningsperson eller offer, eller begge, hadde identifisert det de ved intervjutidspunktet vurderte som risiko for partnerdrap. Noen få hadde opplevelse av at drapet ble begått uten forvarsel, og at det fortsatt både var svært vanskelig å fatte hva som hadde skjedd, og hvordan dette kunne skje. Mange av dem som hadde observasjoner som de forsto som risiko og

forvarsel, beskrev prosesser for hvordan de identifiserte risiko, og hvordan de hadde håndtert dette. Mønsteret i denne prosessen ble ofte beskrevet slik:

- 1 Observasjon av en situasjon eller tilgang på informasjon som vekket bekymring for at det var noe alvorlig galt i par-relasjonen og/eller med gjerningspersonen
- 2 Nye observasjoner, samtaler med andre nærstående eller indre dialog som bidro til å dempe bekymringen de hadde
- 3 Nye observasjoner eller informasjon som vekket ny bekymring
- 4 Ny demping
- 5 En eller flere repetisjoner av 3 og 4

For noen etterlatte gikk denne prosessen videre til:

- 6 Videreformidling av bekymring til helsevesen, politi og hjelpeapparat

I møte med helsevesen, politi og øvrig hjelpeapparat beskrev etterlatte opplevelsen av at prosessen ble satt tilbake til fase 2: demping av vurdert risiko. De etterlatte opplevde at alvoret ikke ble forstått. Det kunne i flere drapssaker fremstå som at politi, helsevesen og hjelpeapparat måtte gjennom de samme fasene som de etterlatte allerede hadde vært gjennom, før etatene selv forsto alvoret i saken og risikoen for fatalt utfall. Flere etterlatte beskrev en nærmest desperat kamp for å formidle alvoret i bekymringene de hadde. Samtidig hadde de etterlatte vært oppmerksom på at de ikke måtte overdrive i sin bekymring. Kjerneutfordringen i risikoanalyse av partnerdrap var tydelig i datamaterialet: De kunne ikke være sikre på et fatalt utfall.

Tidsspennet fra den første identifiseringen av risiko til drapet skjedde, varierte fra flere år til en uke. De fleste etterlatte beskrev en periode på noen måneder, der de gjorde observasjoner som de vurderte som risiko for partnerdrap. Noen beskrev tydelig endringer og opptrapping/eskalering som skjedde de siste dagene og ukene før drapet. Samtidig understreket de etterlatte avstanden mellom økt bekymring for at noe alvorlig skulle skje, og at det faktisk skjedde et drap. Forvarslene de etterlatte beskrev, samsvarte i stor grad med risikofaktorene fra risikovurderingsinstrumentene brukt i studien Partnerdrap i Norge 1990–2012. Ny kunnskap fra intervjuene med de etterlatte knyttet seg derfor i større grad til prosessen for risikovurdering og risikohåndtering enn til avdekking av nye risikofaktorer. Representanter fra politi, helsevesen, øvrig hjelpeapparat, myndigheter og interessegrupper har gitt uttrykk for at økt kunnskap om partnervold og partnerdrap i de ulike delene av hjelpeapparatet kan ha bidratt til at dette mønsteret og disse erfaringene kan ha endret seg for drapene etter 2012.

Partnervold før drapet, 1990–2012

1.4.4

Vi skal nå bevege oss fra enkeltresultater til hvilke forhold som gjensto som viktige forklaringsfaktorer når alle sees under ett – det vil si at vi kontrollerte for alle forskjellene mellom gruppene vi sammenligner (Vatnar, 2015; Vatnar, Friestad & Bjørkly, 2017a). Hvilke faktorer det kontrolleres for vil avhenge av forskjellene som avdekkes mellom gruppene som sammenlignes. Disse resultatene presenteres slik: – kontrollert for alle gruppeforskjellene fant vi....

Partnerdrapene med partnervold før drapet hadde risikofaktorer som var forskjellige fra partnerdrapene uten. Sannsynligheten for at helsevesen, politi og hjelpeapparat hadde identifisert risiko for fremtidig vold og drap i møte med ofrene, var ti ganger høyere i sakene med partnervold, selv om denne typen identifisering bare var gjort i 40% av alle drapene. Identifisert risiko ble i liten grad videreformidlet til andre instanser. Gjerningspersonene hadde lavere utdanning, og det var mer sannsynlig at de var tidligere straffet, i drapene med partnervold sammenlignet med drapene uten. Bare ti prosent av alle gjerningspersonene var tidligere straffet for partnervold.

Partnerdrapene etter gjentatt partnervold hadde i større grad enn drapene uten gjentatt partnervold gjerningspersoner med dyssosiale – også kalt antisosiale – kjennetegn og tilknytning til kriminalitet. Helsevesen, politi og hjelpeapparat hadde syv ganger oftere identifisert risiko for fremtidig vold eller drap i møte med gjerningspersonene i disse sakene, selv om dette bare var identifisert i 32% av alle drapene. Identifisert risiko ble i liten grad videreformidlet til andre instanser. I disse sakene var det også oftere registrert at offeret hadde vært i kontakt med helsevesen, politi og hjelpeapparat. Sakene med gjentatt partnervold ble oftere pådømt etter daværende straffeloven § 233, annet ledd, sammenlignet med andre partnerdrap.

Partnerdrapssaker uten tidligere registrert partnervold utgjorde den minste gruppen. I bare ni prosent av alle partnerdrapene fremgikk det eksplisitt av straffesaksdokumentene at det ikke hadde vært identifisert noen form for partnervold før drapet. Ved i underkant av 20% av drapene manglet det opplysninger om tidligere partnervold i straffesaksdokumentene. Sosiodemografisk var drapene uten identifisering av partnervold forskjellige fra drapene med; gjerningspersonens utdanning var høyere, de var sjeldnere tidligere straffet, det var i større grad kjent hvorvidt offeret hadde uttrykt ønske om samlivsbrudd, og det var mindre sannsynlig at det i offerets kontakt med hjelpeapparatet var identifisert risiko for partnervold eller drap.

Oppsummeringer (reviews) av partnerdrapsforskningen viser at tidligere partnervold er hovedrisikofaktoren for partnerdrap (Campbell, Glass, Sharps, Laughon & Bloom, 2007; Dobash, Dobash & Cavanagh, 2009; Dobash & Dobash, 2015). I 71% av partnerdrapene i Norge var det i straffesaksdokumentene registrert en eller flere partnervoldsepisoder før drapet (Vatnar 2015; Vatnar, Friestad & Bjørkly, 2017a). Dette er vesentlig høyere partnervoldsforekomst enn i befolkningen generelt. Forekomststudier av vold i Norge viser at mellom 14–25% av befolkningen en eller flere ganger har vært utsatt for partnervold (inkludert mindre alvorlig partnervold) (Haaland, Clausen & Schei, 2005; Thoresen & Hjemdal, 2014). I 51% av alle partnerdrapene var det registrert mer enn fem partnervoldsepisoder. Disse resultatene samsvarer med internasjonale partnerdrapsstudier som viser at det har vært tidligere partnervold i 65–80% av alle partnerdrap (Campbell mfl., 2007; Campbell & Glass, 2009; Nicolaidis, Curry, Ulrich, Sharps mfl., 2003). Resultatene fra Norge samsvarer også med internasjonale studier som viser at i mellom 25–65% av partnerdrapene har det vært gjentatt partnervold (Aldridge & Browne, 2003; Campbell mfl., 2007; Campbell & Glass, 2009; Dobash mfl., 2009; Dobash, Dobash, Cavanagh & Medina-Ariza, 2007; Dobash & Dobash, 2015). Dette betyr at i flertallet av partnerdrapene i Norge var det et betydelig potensial for forebygging av partnerdrap. Det var ikke empirisk grunnlag for å si om partnerdrap i Norge at «det var det ingen som visste», eller at dette skjedde «som lyn fra klar himmel» (Juodis, Starzomski, Porter & Woodworth, 2014). Flere av brukerne av denne kunnskapen (politi, helsevesen, øvrige hjelpeapparat, myndigheter og interessegrupper) har gitt uttrykk for at økt kunnskap om partnervold og partnerdrap samt prioritering av voldsrisikovurderinger, særskilt i politiet, kan ha bidratt til at dette mønsteret kan ha endret seg for drapene etter 2012.

1.4.5

Kontekstuelle, sosiodemografiske og kliniske risikofaktorer, 1990–2012

Partnerdrap i Norge rammer sosialt skjevt. Marginaliserte grupper som har problemer på flere levekårsarenaer (svak eller ingen tilknytning til arbeidslivet, kort eller ingen utdanning, uten norsk statsborgerskap) og skårer høyt på sårbarhetsfaktorer (rusmisbruk og psykiske lidelser), var mest utsatt for partnerdrap, både som gjerningsperson og offer (Vatnar, Friestad & Bjørkly, 2017a). Disse funnene samsvarer med forskning på annen kriminalitet og med partnerdrapsforskning (Aldridge & Browne, 2003; Dobash mfl., 2009; Garcia, Soria & Hurwitz, 2007). Kriminalitet rammer ulike grupper i befolkningen i forskjellig grad, det gjelder særlig alvorlige lovbrudd (Nilsson, Estrada & Bäckman, 2014; Salmi & Danielsson, 2014; Skardhamar, Aaltonen & Lehti, 2014). Denne forskningsbaserte kunnskapen betyr at partnerdrap slik de ofte presenteres i media, ikke representerer flertallet av partnerdrapene i Norge, slik også forskning på medias fremstilling

av drap har vist (Peelo, Francis, Sothill, Pearson & Ackerley, 2004). De partnerdrapene som er minst typiske statistisk sett, er de som vies mest oppmerksomhet i media (Peelo mfl., 2004; Taylor, 2009). Dette påvirker befolkningens forståelse av fenomenet partnerdrap, og kan også ha betydning for rettsapparatets arbeid med slike saker (Peelo mfl., 2004; Taylor & Sorenson, 2002; Taylor, 2009). Resultatene fra studien Partnerdrap i Norge 1990–2012 og internasjonal partnerdrapsforskning viser at mennesker som på flere områder lever marginalisert, også har høyest risiko for partnerdrap (Dobash, Dobash & Cavanagh, 2009; Garcia mfl., 2007; Salmi & Danielsson, 2014). Dette svekker forebyggingspotensialet for partnerdrap, fordi mennesker med sammensatte og omfattende belastninger er blant de mest utfordrende gruppene å arbeide frem adekvate forebyggende tiltak sammen med (Whitfield, Anda, Dube & Felitti, 2003). Datamaterialet viste en tendens til at opphoping av levekårsvansker (gjensidig vold, annen kriminalitet, rus, psykiske problemer) bidrar til at hjelpeapparatet ikke oppfatter risikoen, eller til og med vurderer at det er mindre grunn til å gripe inn. Det er et paradoks dersom valide risikofaktorer for partnerdrap ofte tolkes, av politi, helsevesen og hjelpeapparat, som indikatorer på lavere risiko. Forestillingen om «de rene partnervoldsakene» som sakene med høyest risiko samsvarer med studier som viser at media presenterer partnerdrap uten å plassere temaet innenfor en bredere sosial sammenheng (Taylor & Sorenson, 2002; Taylor, 2009). Resultatene fra studien Partnerdrap i Norge 1990–2012 indikerer at det er i de mest komplekse og krevende partnervoldsakene at risikoen for partnerdrap er høyest (Vatnar mfl., 2017a).

Partnerdrap og rus er en kombinasjon som sjelden vies mye oppmerksomhet. Studien av partnerdrap i Norge 1990–2012 viste at mer enn halvparten av gjerningspersonene og 40% av ofrene var ruspåvirket i gjerningstidsrommet (Vatnar, Friestad & Bjørkly, 2019a). Dette er høyere enn man fant i en systematisk litteraturstudie fra 2015 (Kivisto, 2015), men lavere enn funnet i tidligere systematiske litteraturstudier (Campbell mfl., 2007; Garcia mfl., 2007). Videre viste analysene av partnerdrap i Norge at det var en sammenheng mellom gjerningsperson og offers ruspåvirkning. Dette funnet samsvarer med forskning på annen alvorlig kriminalitet (Aaltonen, 2017). Og det var en sammenheng mellom gjerningspersonens ruspåvirkning i gjerningstidsrommet og et generelt rusproblem (Vatnar mfl., 2019a). Dette samsvarer med studier som viser at rusproblematikk og marginalisering har en sentral rolle både når det gjelder opprettholdelse og opphør av kriminell atferd (Nilsson m fl., 2014). De siste drapsoversiktene fra Kripos viser at andelen drap med ruspåvirkning kan variere betydelig fra år til år (Kripos, 2020). Suppleringen av partnerdrapssaker etter 2012 vil kunne bidra med kunnskap om hvorvidt det er endringer knyttet til rusrelaterte partnerdrap.

Partnerdrap og innvandrere. Innvandrere og utenlandske statsborgere var overrepresentert som gjerningspersoner og ofre ved partnerdrap sammenlignet med andelen de utgjør i befolkningen (Vatnar, 2015; Vatnar, Friestad & Bjørkly, 2017b). Å løfte frem og analysere temaet partnerdrap begått av innvandrere og utenlandske statsborgere er komplisert, og skal gjøres med varsomhet for å unngå stigmatisering. Det må også understrekes at innvandrere utgjør en mangfoldig og heterogen gruppe. Samtidig – hvis det viser seg at noen grupper i større grad enn andre er involvert i alvorlig kriminalitet – slik som partnerdrap, er det nødvendig å øke kunnskapen omkring disse gruppene og fenomenet de er involvert i. Alternativet er å overse denne risikofaktoren, og la en sårbar gruppe forbli i forhøyet risiko for partnerdrap. Overrepresentativiteten blant gjerningspersoner og offer for partnerdrap som er innvandrere, kan knyttes til vansker vedrørende tilgang på hjelpeapparatet, krigsbakgrunn og andre traumer, frykt for å involvere myndigheter, kanskje særlig politi, redsel for å avsløre f.eks. ulovlig opphold. I tillegg er forekomsten av levekårsvansker blant innvandrere høyere enn i befolkningen for øvrig. I en gjennomgang av alle partnerdrap i Norge 1990–2012, fant vi få forskjeller og mange fellestrekk mellom partnerdrap begått av gjerningspersoner som var innvandrere sammenlignet med de som var begått av opprinnelig norske (Vatnar mfl., 2017b). Resultatene som indikerer at innvandrere tilskrives andre motiver og idømmes lengre straff sammenlignet med opprinnelig norske gjerningspersoner bør følges opp og undersøkes nærmere (Vatnar mfl., 2017b). Det er også av betydning å undersøke om innvandrere utgjør en høyere andel av partnerdrapene de senere årene, enn tidligere tidsperioder, når man korrejerer for endring av andelen innvandrere i befolkningen.

Partnerdrap med påfølgende suicid også kaldt selvdrap, har ofte blitt omtalt som familietragedier, til og med omtalt og definert som utvidet selvmord. Også forskningsmiljø har hevdet at dette er en helt spesiell gruppe gjerningspersoner (Campbell mfl., 2007; Eliason, 2009; Liem, 2010; Panczak mfl. 2013). Gjennomgangen av partnerdrap i Norge 1990–2012 viste at ¼ av partnerdrapene, var drap med påfølgende suicid. Dette er betydelig høyere enn for andre drapskategorier (Vatnar, Friestad & Bjørkly, 2019b). Dette samsvarer med forekomsten i Sverige (Belfrage & Rying, 2004), men er noe lavere enn forekomsten i studier fra USA (Bossarte mfl., 2006; Campbell mfl., 2007). Noen gruppeforskjeller mellom drapene med og uten påfølgende suicid var robuste, også når vi undersøkte ved hjelp av multivariate analyser: Gjerningspersonene var sjeldnere tidligere straffedømt, gjerningspersonene hadde oftere norsk opprinnelse og lengre utdanning (Vatnar mfl., 2019b). Dette samsvarer med internasjonale studier (Campbell mfl., 2007; Dobash, Dobash, Cavanagh & Lewis, 2004; Eliason, 2009; Panczak mfl., 2013).

Motivet for partnerdrapet ble oftere kategorisert som sjalusi enn krangel, men oftest ble motivet kategorisert som «ukjent» eller «annet». Men det var ikke forskjell angående hvorvidt det hadde vært partnervold i tiden forut for drapet (Vatnar mfl., 2019b). Fra de kvalitative analysene – intervjuene med etterlatte – fant vi at selv om andelen som hadde begått andre lovbrudd var lavere i denne gruppen, kom tidligere lovbrudd opp som tema i de etterlattes vurderinger (Vatnar mfl., 2019b). Og selv om motivet ofte ble kategorisert som annet eller ukjent, opplevde de etterlatte at også drap med påfølgende suicid var intendert og planlagt, ikke en ulykke (Vatnar mfl., 2019b). Ettersom partnerdrap med påfølgende suicid utgjorde ¼ av partnerdrapene for perioden 1990–2012, er det av betydning å undersøke om dette er et mønster som vedvarer.

Partnerdrap begått av menn og partnerdrap begått av kvinner. I perioden 1990–2012 ble 20 partnerdrap begått av kvinner, og det var menn som ble drept. I de øvrige drapene var gjerningspersonen mann og offeret kvinne (Vatnar, Friestad & Bjørkly 2018). Per i dag har ikke Kripes i sin drapsoversikt registrert noen partnerdrap med likekjønnede par. I de innledende analysene kunne det se ut som det var mange forskjeller mellom partnerdrap begått av en kvinne versus partnerdrap begått av en mann. Da vi kontrollerte for alle gruppeforskjellene, gjensto relativt få forskjeller knyttet til hvorvidt gjerningspersonen var kvinne eller mann (Vatnar mfl., 2018). Tidligere forskning har hevdet at kvinner og menn som begår partnerdrap er to ulike grupper (f.eks. Flynn & Graham, 2010). Samtidig viser ikke forskningen entydige resultater som peker i den retning. I gjennomgangen av partnerdrap i Norge i en 22 års periode fant vi relativt få forskjeller, og en betydelig likhet mellom partnerdrap begått av kvinner og menn. Men noen forskjeller er verdt å merke seg og undersøke nærmere. Partnerdrap begått av kvinner så ut til å skje i andre typer parforhold – dvs. forhold uten felles barn, og med høyere innslag av personer som tilhørte marginaliserte grupper. Kvinner som hadde begått partnerdrap ble av retten tilskrevet andre motiver for partnerdrapet og fikk utmålt kortere straff enn menn (Vatnar mfl., 2018). Antallet partnerdrap begått av kvinner er så vidt lavt at enkeltsaker medfører relativt store endringer fra år til år. På bakgrunn av dette er det verdt både å undersøke om andelen partnerdrap begått av kvinner endres over tid eller om tilsynelatende endringer skyldes tilfeldig variasjon over tid, og om disse drapene har andre karakteristika.

1.5

Formål og forskningsspørsmål

Studien Partnerdrap i Norge 1990–2012 har frembrakt forskningsbasert kunnskap om partnerdrap i Norge. Formålet med den nye partnerdrapsstudien, Partnerdrap i Norge – endringer over tid, er å kunne følge utviklingen av partnerdrap i Norge ved å sammenligne funnene fra 1990–2012 med de vi fant for 2013–19. Oppdatert kunnskap om partnerdrap i Norge er et nødvendig bidrag til arbeidet med å forebygge partnerdrap.

Forskningsspørsmål:

1. Har forekomsten av partnerdrap i Norge endret seg over tid?
2. Har karakteristika ved partnerdrap i Norge endret seg over tid?
 - a. Partnervold før drapet
 - b. Rus og psykisk helse
 - c. Innvandrere som gjerningspersoner og offer
 - d. Drap med påfølgende suicid
 - e. Kvinner som gjerningspersoner
3. Har ofrenes og gjerningspersonenes kontakt med hjelpeapparatet i forkant av drapet endret seg over tid?



Kapittel 2

MATERIALE OG METODE

Etikk og personvern

2.1

Studien er godkjent av Regionale komiteer for medisinsk og helsefaglig forskningsetikk (referanse 2018/1435 REK sør-øst), og tilrådd av personvernombudet ved OUS, (18-10963_IPHV). Studien er gjennomført i samsvar med godkjenningene.

Design

2.2

I studien «Partnerdrap i Norge 1990–2012» valgte vi en metode-kombinasjon (Mixed Methods), der vi både hadde gjennomgang av straffesaksdokumentene for hver partnerdrapssak med strukturerte voldsrisikovurderingsinstrumenter, samt intervjuer med et stratifisert utvalg etterlatte etter partnerdrap. Gjennomgangen av straffesaksdokumentene ga kvantitative data, mens intervjuene ga kvalitative data. I denne studien har vi videreført den kvantitative delen; gjennomgang av straffesaksdokumentene.

Utvalg

2.3

Datamaterialet omfatter alle partnerdrapene i Norge i perioden 1990–2019 (N = 224), som hadde en rettskraftig avgjørelse per 31.12.2019. Drap er i denne studien definert på basis av Kripas sin drapsoversikt (straffeloven 1902 § 233 og straffeloven 2015 § 275).

I henhold til Kripas' drapsoversikt, er kriteriet for å bli registrert som «partnerdrap» at offer og gjerningsperson var enten gift, samboere, skilt/separert eller tidligere samboere. Partnerdrapsstatistikken i Norge inkluderer dermed også separerte, skilte, tidligere samboere og tidligere partnere. Kjæresten som ikke har bodd sammen inkluderes ikke som partnerdrap i denne statistikken. Disse registreres som drap begått på og av venner/bekjente. Heller ikke personer under 18 år registres som partnerdrap. Disse registreres som drap begått av og/eller på barn. Relasjon mellom gjerningsperson og offer ble systematisk registrert som egen variabel i drapsoversikten i Norge fra 1990. Før dette tidspunktet er datagrunnlaget for ufullstendig til at det kan inkluderes som forskningsmateriale.

For målinger av forekomst av drap og partnerdrap i befolkningen har vi analysert Kripas' Nasjonal drapsoversikt i 5-årsperioder fra 1990 og frem til og med 2019. Befolkningsdata

er hentet fra Statistisk sentralbyrå (SSB). For å undersøke endringer etter publisering (2015) av studien «Partnerdrap i Norge, 1990–2012», har vi analysert årene 2016–2019. Det er korrigert for at dette er en 4-årsperiode.

Straffesaksdokumenter

2.3.1

Formelt omhandler begrepet straffesaksdokumenter i utgangspunktet den samlede mengde dokumentasjon til bruk for opplysning av en straffesak. Det er begrenset av hva som ansees som «sakens» dokumenter. Det foreligger en omfattende rettspraksis og litteratur som definerer dette nærmere, knyttet særlig til innsynsretten i strpl. §§ 242 og 28. Den vanlige inndelingen av dokumentene som til sammen utgjør straffesaksdokumentene i en drapssak er slik: Normalt er dokument 00 «personaliamappen», dvs. personlige opplysninger om den eller de siktede. Her vil typisk finnes opplysninger knyttet til familie, arbeidsforhold, inntekt samt straffe- og bødeattester. Er det utarbeidet personundersøkelse, prejudisiell observasjon eller judisiell observasjon, vil slike dokumenter normalt finnes i dok 0. Også tidligere dommer, eventuelt siste dom, vil normalt finnes i dok 0. Dokumentene ordnet under 01 er påtegningsdokumenter. Dette er dokumenter benyttet til påtegninger ved oversendelse av dokumentene, typisk mellom politiadvokat og domstol, og internt i påtalemyndigheten (politiadvokat – statsadvokat – riksadvokat). Dokument 02 er normalt anmeldelsen i hovedsaken. Denne kan være en kortfattet redegjørelse for politiets første befatning med saken, eller i form av et første avhør av anmelder/fornærmede. Dokumentene 03, 04, osv. er ordnet etter ulike tema. Typiske tema er «Vitneavhør», «Rettsbøker» (dvs. avgjørelser fra domstolene under etterforskningen), «Politirapporter» (politiets egne rapporter, gjerne knyttet til omstendigheter rundt opplysninger mottatt under etterforskningen), «Analyseresultater» (resultater knyttet til eksempelvis blodprøver, narkotika- og våpenundersøkelser), «Beslag» (funn fra åsted m.m.) og «Borgerlige rettskrav» (dokumentasjon knyttet til fornærmede/etterlattes erstatningskrav). Rettskraftig dom i saken er gjerne blant de siste dokumentene i straffesaksdokumentene.

Prosedyre

2.4

Risikovurderingsinstrumenter

2.4.1

De fleste risikovurderingsinstrumentene innenfor dette fagfeltet er primært utviklet for å måle risiko for partnervold, ikke partnerdrap. Den prediktive validiteten til vurdering av framtidig partnerdrap er lavere enn for partnervold, fordi partnerdrap har betydelig lavere forekomst. Basert på en tidligere gjennomført systematisk litteraturgjennomgang av forskning på partnerdrap (Vatnar & Bjørkly, 2011), har vi også i denne studien tatt

utgangspunkt i tre validerte partnervoldsrisikovurderingsinstrumenter som også hadde variabler knyttet spesifikt til partnerdrap:

- Danger Assessment Revised 20-Items (DA-R20) (Campbell mfl., 2009), utviklet av J. Campbell i 1986, gjennom samarbeid med partnervoldsutsatte kvinner, ansatte ved krisesentrene, politi og kliniske eksperter på partnervold. DA var det første strukturerte voldsrisikoinstrumentet som spesifikt ble laget for å kartlegge risiko for partnerdrap (Campbell mfl., 2007). I instrumentet vektet risikofaktorer ulikt, slik at noen risikofaktorer teller mer enn andre (Campbell mfl., 2009). I våre studier er ikke faktorene vektet.
- Spousal Assault Risk Assessment (SARA) (Kropp & Hart, 2000). SARA er et forskningsbasert og strukturert voldsrisikovurderingsverktøy utviklet for å måle risiko for gjentatt partnervold (Kropp & Hart, 2000). Instrumentet ble lansert i 1995 (Kropp & Hart, 1995). Testing av instrumentets validitet og reliabilitet viser at instrumentet både fanger opp partnervoldsutøvernes heterogenitet og gir en god samlet risikovurdering. Inter-rater reliabiliteten er høy både for enkeltfaktorer og for samlet risikovurdering (Kropp & Hart, 2000). Revidert utgave SARA- V3 ble publisert i 2015 og oversatt til norsk i 2016 (Kropp & Hart, 2015).
- Severe Intimate Violence Partner Risk Prediction Scale (SIVIPAS) (Echeburua, Fernandez-Montalvo, de Corral & Lopez-Goni, 2009). SIVIPAS er et strukturert risikovurderingsinstrument utviklet for å predikere partnerdrap og alvorlig partnervold. Psykometriske verdier for reliabilitet og validitet er gode (Echeburua mfl., 2009). Det er utarbeidet cutoff-skårer etter testing av sensitivitet og spesifisitet. Cutoff-skåre brukes ikke i våre studier.

Noen risikofaktorer er inkludert i alle tre instrumentene, andre er felles for to av dem, og noen er kun inkludert i ett av verktøyene. Til sammen inneholder imidlertid disse tre instrumentene/verktøyene alle de risikofaktorene for partnerdrap som fremkom i den systematiske litteraturstudien fra 2011 (Vatnar & Bjørkly, 2011). Alle faktorer og ledd fra hvert av de ovennevnte instrumentene utgjør sammen med faktorer og ledd fra Kripas sin drapsoversikt kodeboken for våre partnerdrapsstudier. Faktorene som vi hentet fra Kripas sin drapsoversikt har samme svaralternativer/kategorier som Kripas har brukt. Svaralternativene fra SARA er brukt gjennomgående for kodeboken forøvrig: Nei, ja, delvis/ kanskje og opplysning mangler. Opplysning mangler betyr at det ikke var mulig å finne svar på dette spørsmålet ut fra informasjonen som var tilgjengelig i straffesaksdokumentene. Variablene for kartlegging av egenskaper ved tidligere partnervold er hentet fra studien Partnervold mot kvinner (Vatnar & Bjørkly, 2008). Spørsmålene for kontakt med helsevesen, politi og hjelpeapparat ble utviklet særskilt for studien Partnerdrap i Norge 1990–2012.

Reliabilitet

Med utgangspunkt i risikovurderingsinstrumentene DA-R20, SARA og SIVIPAS utviklet vi til den første partnerdrapsstudien en kodebok for registrering av opplysninger fra straffesaksdokumentene. Kvantitative data er i begge studiene hentet fra straffesaksdokumentene. Dette utfordrer særskilt presisjonsnivået i begrepsbruken på temaet psykisk helse. Samtidig har prosjektleder og forskergruppen ikke juridisk utdanning, men helse- og statistikkfaglig kompetanse, noe som utfordrer tolking av presisjonsnivået i juridisk begrepsbruk. Kodeboken ble i den første partnerdrapsstudien kvalitetssikret av ansatt ved Kripas med ansvar for drapsregisteret, forskningsleder og forskningsveileder ved Regionalt kompetansesenter for sikkerhets-, fengselse- og rettspsykiatri Helse Sør-Øst, OUS. Alle spørsmål og svaralternativer, skalering av svar ble gjennomgått og vurdert. Kodeboken ble ved innledende fase av datainnsamlingen for Partnerdrap i Norge 1990–2012 reliabilitetstestet, ved at 20 tilfeldig utvalgte drap ble kodet av to uavhengige kodere som hadde godkjent adgang til straffesaksdokumentene (en jurist og en psykologspesialist/prosjektleder). Intraklassekorrelasjon ble estimert for å måle samsvaret mellom de to bedømmerne. Den viste en intraclass korrelasjon koefisient, ICC = 0.853, CI (0.741 – 0.923) som indikerer sterk enighet. Det vil si at samsvaret mellom registreringene i kodeboken var meget høyt uavhengig av hvem som utførte registreringen (Shrout & Fleiss, 1979).

2.4.2

Analyser

Innledende frekvensfordelinger gir en oversikt over hvordan utvalget fordeler seg på variablene knyttet til forskningsspørsmålene. Deretter gjennomførte vi innledende analyser for å studere på hvilke områder det kunne være forskjeller mellom partnerdrap begått etter 2012 sammenlignet med tidligere partnerdrap. Mann-Whitney U test ble brukt for å teste uavhengige grupper med variabler som hadde ikke-parametrisk fordeling. Kji-kvadrat test ble brukt for nominelle data. Signifikansnivå er satt til 0.05, p-verdier under signifikansnivået gir forkasting av nullhypotesen.

2.5

Der innledende analyser indikerte forskjeller mellom partnerdrap etter 2012 sammenlignet med tidligere partnerdrap, ble disse analysert med multivariat logistisk regresjon. Denne fremgangsmåten gjør det mulig å måle en forklaringsvariabel (risikofaktor) kontrollert og justert opp mot de andre risikofaktorene. Regresjonsanalysene (Forward Stepwise Wald) ble utført for hver hovedgruppe risikofaktorer. Deretter ble risikofaktorene som var signifikante i første trinn av de multivariate analysene, fra hver av kategoriene, analysert i samlede multivariate regresjonsmodeller. Slik at variabler fra de fem ulike temaområdene presentert i tabellene 2–6 først ble analysert hver for seg

i 5 multivariate logistiske regresjonsmodeller, deretter ble forklaringsvariablene som gjensto som signifikante gruppeforskjeller fra disse fem modellene analysert i samlede multivariate modeller. Pålitelighet og forklaringsstyrke til alle modellene ble testet med Hosmer and Lemeshow Test, Cox & Snell R Square og Nagelkerke R Square verdier. Verdiene oppgis for hver modell. Disse analysene ble utført i statistikkprogrammet SPSS versjon 26.

Variabler der innledende analyser indikerte forskjeller over tid, ble videre undersøkt ved hjelp av Poisson regresjonsanalyser for å avklare om potensielle endringer over tid holdt seg statistisk signifikant når man kontrollerte for øvrige forskjeller i materialet og relativt til endringer i den generelle befolkningen (f.eks. befolkningsstørrelse, antall innvandrere etc.). Resultatene fra Poisson regresjonsanalyser rapporteres som insidens. Insidens er her mål for relativ hyppighet av drap og partnerdrap i befolkningen. Insidens uttrykkes ved antall nye drap og partnerdrap i løpet av en bestemt tidsperiode, for eksempel fem år, delt på for eksempel antall personer, antall innvandrere i befolkningen den gjeldende perioden. Disse analysene ble utført med statistikkprogrammet Stata 16.



Kapittel 3

RESULTATER

Forekomst av drap og partnerdrap i Norge – endringer over tid

3.1

I perioden fra 1990 frem til 31.12.2019 fant vi 224 partnerdrap med rettskraftig avgjørelse. Nasjonal drapsoversikt 2019 fra Kripos inkluderer også partnerdrap som er begått til og med 31.12.2019, som ennå ikke har fått en rettskraftig avgjørelse. For å kunne inkludere alle partnerdrap begått til og med 2019, og eventuelle endringer de siste årene, har vi i *forekomstanalysene* tatt utgangspunkt i Kripos sin drapsoversikt. I gjennomsnitt er det begått 8 partnerdrap per år, lavest antall i 1999 ($n = 3$) og høyest antall i 2013 ($n = 14$). Poisson regresjonsanalyser av antall partnerdrap i forhold til innbyggertallene (totalstørrelse på populasjon), inndelt i fem-årsperioder, viste en redusert insidens på ca. 49% for perioden 2016–2019. Redusert insidens betyr her nedgang i antall nye tilfeller av partnerdrap i befolkningen i tidsrommet som er målt relativt til befolkningsstørrelse. Poisson regresjonsanalyser av forekomsten av alle typer drap i Norge viste en svak og jevn nedgang fra 1990 til 2019. Drap generelt viste i siste periode, 2016–2019, redusert insidens på ca. 28% i forhold til perioden 1990–1995. Med andre ord: Nedgangen for partnerdrap var kraftigere enn for drap generelt i perioden 2016–2019.

Karakteristika ved partnerdrap i Norge – endringer over tid

3.2

Til sammen 47 partnerdrap fikk en rettskraftig avgjørelse i perioden etter 31.12. 2013 frem til og med 31.12.2019 (Tabell 1). En betydelig forskjell mellom partnerdrap begått i de to tidsperiodene var at andelen partnerdrap med påfølgende suicid var redusert. Denne reduksjonen holdt seg også når vi korrigerte for andre forskjeller mellom de to tidsperiodene (Tabell 7). Gjennomsnittsalder for gjerningspersonene var 44.6 år. Det var stabilitet i alder sammenlignet med tidligere både for gjerningsperson og offer (Tabell 4, se også merknad). Mer enn syv av ti partnere var enten gift eller samboere da drapet skjedde (Tabell 4). Cirka 10% var i separasjonsfase/samlivsbrudd da drapet skjedde, mens 13% var skilt eller hadde et avsluttet samboerforhold (Tabell 4). Parforholdene hadde i gjennomsnitt vart i 13.6 år. Det var ikke indikasjoner på endring angående sivilstatus eller parforholdets varighet for drapene etter 2012. Seks av ti gjerningspersoner hadde barn sammen med offeret, og ca. 20% av gjerningspersonene hadde barn sammen med tidligere partner. Disse funnene var også stabile (Tabell 4, se også merknad). I gjennomsnitt hadde gjerningspersonene 10 års utdanning inkludert

grunnskole. Som ved forrige rapport var en tredel av gjerningspersonene i arbeid eller under utdanning da drapet ble begått. Nesten seks av ti ofre hadde i forkant av drapet formidlet ønske om samlivsbrudd, uten at dette var igangsatt eller gjennomført. Dette ga ingen endring i forhold til den forrige undersøkelsen (Tabell 2). Andelen der man ikke hadde informasjon om dette temaet var redusert fra 14% til null mellom de to studiene (Tabell 2). Tilsvarende nedgang fant vi for opplysninger om økonomiske problemer i parforholdet (Tabell 2). Angående opplysninger om samværskonflikt fant vi at andelen der dette ikke var tilstede, eller det manglet opplysninger om dette, var noe høyere enn for den tidligere studien (Tabell 2). For økonomiske problemer i parforholdet var dette motsatt (Tabell 2). Ingen av de tre endringene for faktorene: offer som ga uttrykk for ønske om samlivsbrudd, samværskonflikt om barn, eller økonomiske problemer i parforholdet, holdt seg som signifikante endringer over tid når det ble justert for andre gruppeforskjeller. Straffeutmålingen ved partnerdrap hadde endret seg fra et gjennomsnitt på i underkant av 11 år for 1990–2012 til et gjennomsnitt på i underkant av 15 år for drapene etter 2012, noe som samsvarer med endringer i straffeloven. Straffeutmålingen var signifikant høyere etter 2012 også kontrollert for motiv, modus operandi og drapskategori (OR = 1.369, KI 1.215 – 1.603, $p \leq .001$, Cox & Snell R Square = .243, Nagelkerke R Square = .367, Hosmer and Lemeshow Test = .053).

TABELL 1
Frekvensfordeling partnerdrap i Norge etter 2012 (N = 47)

Variabel	Svaralternativ	N	%
Partnerdraps-kategorier	Partnerdrap (kun)	43	91.5
	Partnerdrap inkludert drap av barn	1	2.1
	Partnerdrap inkludert drap av andre voksne	-	-
	Partnerdrap med påfølgende suicid	2	4.3
	Partnerdrap inkludert drap av barn og påfølgende suicid	-	-
	Annet (gjerningspersonen døde før domfellelse)	1	2.1

Merknad: Datamaterialet omfatter alle partnerdrapene i Norge i perioden etter 2012, som var rettskraftige per 31.12.2019. Drap er definert på basis av Kripos sin drapsstatistikk, der innsteget er forsettlig og overlagte drap jfr. straffeloven 1902 § 233 og straffeloven 2015 § 275.

TABELL 2
Partnervold og andre risikofaktorer forut for drapet, partnerdrap 1990–2012 sammenlignet med etter 2012 (N = 224)

Variabel	Svaralternativ	1990–2012 (n = 177) % (n)	Etter 2012 (n = 47) % (n)	Totalt (N = 224) % (n)	p
Partnervold					.548
	Nei	9.0 (16)	12.8 (6)	9.8 (22)	
	1 episode	1.7 (3)	2.1 (1)	1.8 (4)	
	2–5 episoder	17.5 (31)	17.0 (8)	17.4 (39)	
	> 5 episoder	51.4 (91)	59.6 (28)	53.1 (119)	
	Opplysning mangler	20.4 (36)	8.5 (4)	17.8 (40)	
Tidligere straffet (gj.pers.)					≤.001
	Nei	48.0 (85)	31.9 (15)	44.6 (103)	
	Ja	45.7 (81)	29.8 (14)	42.4 (92)	
	Opplysning mangler	6.2 (11)	38.3 (18)	12.9 (29)	
Tidligere straffet (offer)					≤.001
	Nei	66.1 (117)	40.4 (19)	60.7 (136)	
	Ja	17.5 (31)	0 (0)	13.8 (31)	
	Opplysning mangler	16.4 (29)	59.6 (28)	25.4 (57)	
Offer uttrykt samlivsbrudd					.029
	Nei	27.8 (44)	42.2 (19)	31.0 (63)	
	Delvis	17.7 (28)	15.6 (7)	17.2 (35)	
	Ja	39.9 (63)	42.2 (19)	40.4 (82)	
	Opplysning mangler	14.6 (23)	0 (0)	11.3 (23)	
Samværskonflikt (barn)					.010
	Nei/mangler	78.6 (103)	95.5 (42)	82.9 (145)	
	Ja/delvis	21.4 (28)	4.5 (2)	17.1 (30)	
Økonomiske problemer (i parforholdet)					.013
	Nei/mangler	36.0 (63)	17.0 (8)	32.0 (71)	
	Ja/delvis	64.0 (112)	83.0 (39)	68.0 (151)	

Merknad: Karakteristika ved partnervold forut for drapet slik som forskjellige typer vold, frekvens/hyppighet, alvorlighetsgrad osv. ble statistisk testet uten signifikant ($p < 0.05$) eller nesten signifikante gruppeforskjeller.

TABELL 3

Kliniske faktorer, partnerdrap 1990–2012 sammenlignet med etter 2012 (N = 224)

Variabel	Svaralternativ	1990–2012 (n = 177) % (n)	Etter 2012 (n = 47) % (n)	Totalt (N = 224) % (n)	p
Psykisk lidelse (gj.pers.)					.003
	Nei	23.9 (42)	44.7 (21)	28.3 (63)	
	Symptomer	34.1 (60)	12.8 (6)	29.6 (66)	
	Diagnose	36.9 (65)	42.6 (20)	38.1 (85)	
	Opplysning mangler	5.1 (9)	0 (0)	4.0 (9)	
Psykisk lidelse (offer)					.025
	Nei	46.0 (81)	70.2 (33)	51.1 (114)	
	Symptomer	18.8 (33)	6.4 (3)	16.1(36)	
	Diagnose	25.6 (45)	17.0 (8)	23.8 (53)	
	Opplysning mangler	9.7 (17)	6.4 (3)	9.0 (20)	
Rusmisbruk (gj.pers.)					.353
	Nei/mangler	52.0 (92)	40.4(19)	53.6 (120)	
	Ja/delvis	48.0 (85)	59.6 (28)	46.4 (104)	
Selvmondsatferd (gj.pers.)					.175
	Nei/mangler	53.7 (95)	42.6 (20)	51.3 (115)	
	Ja/delvis	46.3 (82)	58.4 (27)	48.7 (109)	

Merknad: Kji-kvadrat test ble brukt for nominelle data. Offers rusmisbruk, selvmordsatferd ble statistisk testet uten signifikante ($p < 0.05$) eller nesten signifikante resultater.

TABELL 4

Sosiodemografiske faktorer, partnerdrap 1990–2012 sammenlignet med etter 2012 (N = 224)

Variabel	Svaralternativ	1990–2012 (n = 177) % (n)	Etter 2012 (n = 47) % (n)	p
Kjønn (gj.pers.)				.292
	Mann	88.7 (157)	83.0 (39)	
	Kvinne	11.3 (20)	17.0 (8)	
Alder (gj.pers.)				.545
år (gj.snitt.)		40.1	44.6	
Sivilstatus				.184
	Gift	42.4 (75)	57.4 (27)	
	Samboer	32.8 (58)	19.1 (9)	
	Separert	8.5 (15)	10.6 (5)	
	Skilt	4.0 (7)	0 (0)	
	Tidl. samboer	12.4 (22)	12.8 (6)	
Parforh. varighet				.515
år (gj.snitt)		10.1	13.6	
Barn (gj.pers.)				.336
	Nei	25.7 (45)	17.0 (8)	
	Sammen m offer	50.3 (88)	61.7 (29)	
	Sammen m tidl. partner	23.4 (41)	19.1 (9)	
	Annet	0.6 (1)	2.1 (1)	
Opprinnelse (gj.pers.)				.003
	Opprinnelig norsk	66.7 (118)	40.4 (19)	
	Innvandrer norsk st.	9.6 (17)	21.3 (10)	
	Utenlandsk statsb	23.7 (42)	38.3 (18)	
Opprinnelse (offer)				.001
	Opprinnelig norsk	72.9 (129)	44.7 (21)	
	Innvandrer norsk st.	5.6 (10)	12.8 (6)	
	Utenlandsk statsb.	21.5 (38)	40.4 (19)	
Utdanning (gj. pers.)				.618
år (gj.snitt)		10.39	10.31	
Arbeidsliv (gj. pers.)				.131
	I arbeid/student	46.3(82)	34.0 (16)	
	Ikke i arbeid	53.7 (95)	66.0 (31)	

Merknad: Mann-Whitney U tests ble brukt for å teste uavhengige grupper med variabler som hadde ikke parametrisk fordeling. Kji-kvadrat test ble brukt for nominelle data. En person var kategorisert som «annet» enn de tre kategoriene i tabellen for «Opprinnelse offer» Barn av offer, offers alder, utdanning og arbeidsliv ble testet uten at vi fant signifikante ($p < 0.05$) gruppeforskjeller.

TABELL 5

Partnerdrapskarakteristika, partnerdrap 1990–2012 sammenlignet med etter 2012 (N = 224)

Variabel	Svaralternativ	1990–2012 (n = 177) % (n)	Etter 2012 (n = 47) % (n)	Totalt (N = 224) % (n)	p
Drapskategorier					.008
	Partnerdrap (kun)	71.2 (126)	91.5 (43)	75.4 (169)	
	Partnerdrap inkl. flere offer	4.0 (7)	4.3 (2)	4.0 (9)	
	Partnerdrap inkl. suicid	24.9 (44)	4.3 (2)	20.5 (46)	
Modus operandi					.105
	Kniv/stikkvåpen/øks	41.2(73)	46.8 (22)	42.4 (95)	
	Skytevåpen	24.9 (44)	8.5 (4)	9.8 (22)	
	Stump vold	10.2 (18)	8.5 (4)	9.8 (22)	
	Kvelning	19.8 (35)	27.7 (13)	21.4 (48)	
	Annet	4.0 (7)	8.5 (4)	4.9 (11)	
Straffeutmåling (år)					.047
Gj.snitt (SD)		10.771(4.484)	14.692 (3.058)	11.841(4.490)	

Merknad: Kji-kvadrat test ble brukt for nominelle data. Motiv, politidistrikt, åsted, gjerningsperson og offers ruspåvirkning i gjerningstidsrommet ble testet uten statistisk signifikante ($p < 0.05$) gruppeforskjeller. Modus operandi: Annet = medikamenter, gift, drukning

TABELL 6

Kontakt med hjelpeapparatet eller andre forut for drapet, partnerdrap 1990–2012 sammenlignet med etter 2012 (N = 224)

	1990–2012 (n = 177) % (n)	Etter 2012 (n = 47) % (n)	Totalt (N = 224) % (n)	p
Kontakt politi, helse- og sosialtj. (gj.pers.)				.096
Nei	12.6 (22)	10.6 (5)	12.2 (27)	
Ja	78.7 (137)	89.4 (42)	81.0 (179)	
Opplysning mangler	8.6 (15)	0 (0)	6.8 (15)	
Risikovurdering (gj.pers.)				.005
Nei	45.2 (76)	66.7 (30)	49.8 (106)	
Ja	33.9 (57)	33.3 (15)	33.8 (72)	
Opplysning mangler	20.8 (35)	0 (0)	16.5 (35)	
Risikohåndtering(gj.pers.)				.021
Nei	68.9 (113)	88.9 (40)	73.2 (153)	
Ja	25.0 (41)	13.3 (6)	16.3 (30)	
Opplysning mangler	6.1 (10)	0 (0)	4.8 (10)	
Risiko videreformidlet andre etater (gj.pers.)				.086
Nei	74.1 (103)	88.9 (40)	73.2 (153)	
Ja	17.3 (24)	13.3 (6)	16.3 (30)	
Opplysning mangler	8.6 (12)	0 (0)	4.8 (10)	
Nevnt plan partnerdrap for hjelpeapp. (gj.pers.)				.001
Nei	64.7 (108)	91.3 (42)	70.4 (150)	
Ja	8.4 (14)	6.5 (3)	8.0 (17)	
Opplysning mangler	26.9 (45)	2.2 (1)	21.6 (46)	
Søkt hjelp privatpers. (gj.pers.)				.036
Nei	27.6 (48)	29.8 (14)	28.1 (62)	
Ja	59.8 (104)	70.2 (33)	62.0 (137)	
Opplysning mangler	12.6 (22)	0 (0)	10.0 (22)	
Nevnt plan partnerdrap priv. pers. (gj.pers.)				.010
Nei	51.1 (89)	70.2 (33)	55.2 (122)	
Ja	29.9 (52)	25.5 (12)	29.0 (64)	
Opplysning mangler	19.0 (33)	4.4 (2)	15.9 (35)	

	1990–2012 (n = 177) % (n)	Etter 2012 (n = 47) % (n)	Totalt (N = 224) % (n)	p
Kontakt politi, helse- og sosialtj. (offer)				.001
Nei	17.4 (13)	19.1 (9)	9.9 (22)	
Ja	72.0 (126)	80.9 (38)	73.9 (164)	
Opplysning mangler	20.6 (36)	0 (0)	16.2 (36)	
Risikovurdering (offer)				≤.001
Nei	29.1 (50)	56.5 (26)	34.9 (76)	
Ja	40.7 (70)	43.5 (20)	41.3 (90)	
Opplysning mangler	30.2 (52)	0(0)	23.9 (52)	
Risikohåndtering (offer)				.023
Nei	58.4 (97)	76.1 (35)	62.3 (132)	
Ja	30.1(50)	23.9 (11)	28.8 (61)	
Opplysning mangler	11.4 (19)	0 (0)	9.9 (19)	
Risiko videreformidlet andre etater (offer)				.029
Nei	67.6 (96)	72.7 (32)	68.8 (128)	
Ja	19.0 (27)	27.3 (12)	21.0 (39)	
Opplysning mangler	13.4 (19)	0 (0)	10.2 (19)	
Søkt hjelp privatpers. (offer)				.007
Nei	15.6 (27)	25.5 (12)	17.7 (39)	
Ja	70.5 (122)	72.3 (34)	70.9 (156)	
Opplysning mangler	13.9 (24)	2.1 (1)	11.4 (25)	
Privatpers. videreformidlet til hjelpeapparatet (offer)				.071
Nei	73.9 (122)	88.9 (40)	77.1 (162)	
Ja	20.0 (33)	11.1 (5)	18.1 (38)	
Opplysning mangler	6.1 (10)	0 (0)	4.8 (10)	

Merknad: Kji-kvadrat test ble brukt for nominelle data. Følgende faktorer ble testet uten at gruppeforskjellene var signifikante (p < 0.05) eller på nesten signifikant-nivå. Tidsperiode mellom identifisert risiko (gjerningsperson og offer) og drapet, informasjon videreformidlet fra privatpersoner til hjelpeapparatet etter kontakt med gjerningsperson, nevnt drapsplaner for hjelpeapparatet, offerets opplevde drapsrisiko, risikovurdering videreformidlet til hjelpeapparatet fra privatpersoner etter kontakt med gjerningsperson.

TABELL 7
Partnerdrap 1990–2012 (Baseline) sammenlignet med patnerdrap etter 2012. Multivariat Logistisk Regresjon (N = 223).

	Justert odds ratio (OR)	95% KI	p
Drapskategorier			.015
Partnerdrap (kun) (baseline)			
Partnerdrap inkl. flere ofre	1.124	0.211 – 5.997	
Partnerdrap inkl. suicid	0.103	0.022 – 0.482	
Tidligere straffet (gj. pers.)			<.001
Ja (baseline)			
Nei	0.717	0.314 – 1.636	
Opplysning mangler	9.315	3.405 – 25.481	
Opprinnelse (gj. pers.)			ikke sign.
Opprinnelse (offer)			ikke sign.
Psykisk lidelse (gj. pers.)			ikke sign.
Psykisk lidelse (offer)			ikke sign.
Kontakt politi, helse- og sosialtj. (offer)			ikke sign.

Merknad: Multivariat Binær Logistisk Regresjon. OR = odds ratio. KI = Konfidensintervall. Ikke sign. = variabelen holdt seg ikke som en signifikant forskjell i den multivariate modellen. Cox & Snell R Square = .171, Nagelkerke R Square = .266, Hosmer and Lemeshow Test = .237.

3.2.1 Partnervold før drapet

I nesten åtte av ti partnerdrap var det registrert at det hadde vært partnervold forut for drapet i straffesaksdokumentene (Tabell 2). I seks av ti drap var det registrert mer enn fem voldsepisoder forut for drapet (Tabell 2). Sammenlignet med den forrige partnerdrapsstudien, der vi fant forutgående partnervold i syv av ti drap og mer enn fem voldsepisoder i fem av ti drap, er det ingen signifikant endring (Tabell 2).

3.2.2 Rus og psykisk helse

I underkant av seks av ti gjerningspersoner hadde rusmisbruksproblematikk. Denne andelen fremstår som uendret over tid (Tabell 3). Nesten fire av ti gjerningspersoner hadde en diagnostisert psykisk lidelse da drapet ble begått og ytterligere 13% hadde symptomer på psykisk lidelse uten at disse var diagnostisert. Blant ofrene var 17% diagnostisert med psykisk lidelse, mens 6% hadde symptomer uten diagnose (Tabell 3). Innledende analyser indikerte at andelen med psykisk lidelse eller symptomer på dette var lavere enn i forrige periode både blant gjerningspersoner og ofre (Tabell 3). Disse forskjellene holdt seg imidlertid ikke signifikante når det ble justert for andre gruppeforskjeller (Tabell 7). I underkant av seks av ti gjerningspersoner hadde tidligere utvist selvmordsatferd (trusler om selvmord og/eller selvmordsforsøk). Tallene indikerer at dette er stabilt sammenlignet med tidligere studie.

3.2.3 Innvandrere som gjerningspersoner og offer

Fire av ti gjerningspersoner hadde norsk opprinnelse, to av ti var innvandrere med norsk statsborgerskap, og fire av ti var utenlandske statsborgere. Innledende analyser indikerte her en endring over tid (Tabell 4). Nesten 45% av ofrene hadde norsk opprinnelse, ca. en av ti var innvandrere med norsk statsborgerskap, og ca. fire av ti var utenlandske statsborgere. Også her viste innledende analyser en endring over tid (Tabell 4). Vi gjorde Poisson regresjonsanalyser av partnerdrap med gjerningspersoner som var innvandrere (med og uten norsk statsborgerskap) og sammenlignet med opprinnelig norske gjerningspersoner, kontrollert for antall innvandrere i befolkningen de aktuelle tidsperiodene. Resultatene viste en nedgang over tid både for gjerningspersoner som var innvandrere og for opprinnelig norske gjerningspersoner. Det var ingen økning i andelen partnerdrap begått av innvandrere. Samtidig viste analysene at insidensen gjennomgående for hele tidsperioden var ni ganger så høy for innvandrere sammenlignet med opprinnelig norske gjerningspersoner. Tilsvarende Poisson regresjonsanalyser av offer viste også nedgang over tid både for offer som var innvandrere (med og uten norsk statsborgerskap) og for opprinnelig norske offer. Heller ikke her fant vi en økning i andelen innvandrere. Men insidensen var syv ganger så høy for innvandrere. Kort oppsummert: Forekomsten av partnerdrap har hatt en nedgang både blant opprinnelig

norske og innvandrere. Dette gjaldt både gjerningspersoner og offer. Det var ingen økning i andelen innvandrere som hadde begått eller blitt utsatt for partnerdrap. Samtidig var insidensen høyere blant innvandrere enn i den øvrige befolkningen, både for offer og gjerningsperson. Insidensforskjellen mellom opprinnelige norske og innvandrere var større for gjerningspersoner enn for offer. Dette betyr at innvandrere var overrepresentert både som gjerningspersoner og ofre for partnerdrap, sammenlignet med den andelen innvandrere utgjør i befolkningen. Innvandrere var mer overrepresentert som gjerningspersoner enn som ofre. Men det var ingen økning i innvandreres overrepresentasjon.

Drap med påfølgende suicid

Tre av de til sammen 47 partnerdrapene i perioden etter 2012 omfattet også suicid (Tabell 1). Innledende analyser indikerte at drap med påfølgende suicid forekom sjeldnere i partnerdrapene begått etter 2012 sammenlignet med den første partnerdrapsstudien, der 25% av partnerdrapene var drap med påfølgende suicid (Tabell 5). Nedgangen ble bekreftet i analyser der vi kontrollerte for andre gruppeforskjeller (Tabell 7). Poisson regresjonsanalyser for suicid i befolkningen generelt viste ikke nedgang. Andelen drap med flere offer var uendret mellom de to studiene.

Kvinner som gjerningspersoner

I 83% av drapene var gjerningspersonen en mann og offeret en kvinne (Tabell 4), en fordeling tilsvarende tidligere år (Tabell 4). Det forekom heller ikke i denne perioden drap i likekjønnede forhold.

Kontakt med hjelpeapparatet i forkant av drapet – endringer over tid

De innledende analysene viste at det i perioden etter 2012 sjeldnere manglet opplysninger i straffesaksdokumentene når det gjaldt kontakt med hjelpeapparatet (Tabell 6). I likhet med forrige periode, hadde en eller flere instanser gjort risikovurderinger av gjerningspersonen i forkant av tre av ti drap, mens dette var gjort for fire av ti offer (Tabell 6). Her viste multivariate analyser ingen signifikante endringer, verken for hvorvidt det var gjennomført risikovurderinger, eller hvorvidt identifisert risiko ble videreformidlet til andre instanser. Men andelen partnerdrap der det var iverksatt voldsrisikohåndteringstiltak opp mot gjerningsperson i forkant av drapet var redusert fra 25% til 13% mellom de to periodene (Tabell 6). Reduksjonen i andelen saker der det var iverksatt

voldsrisikohåndteringstiltak holdt seg også etter korrigering for andre gruppeforskjeller (OR = 0.265, CI 0.097 – 0.722, $p = .009$, Cox & Snell R Square = .075, Nagelkerke R Square = .112, Hosmer and Lemeshow Test = .999). For ofre skyldtes den tilsynelatende nedgangen at andelen saker der man manglet registret informasjon om voldsrisikohåndtering var redusert fra 11% til null. Andelen saker der det var videreformidlet informasjon til andre etater etter voldsrisikovurderinger av offer viste en oppgang fra 19% til 27% (Tabell 6). Denne endringen holdt seg ikke signifikant etter korrigering for andre forskjeller. Innledende analyser indikerte at en lavere andel både gjerningspersoner og offer hadde vært straffet tidligere (Tabell 4). Denne forskjellen forble signifikant også når vi kontrollerte for gjerningspersons opprinnelse og interaksjonen mellom disse variablene, samt øvrige gruppeforskjeller (OR = 9.723, CI 3.661- 23.490, $p \leq 0.001$). For offer var antallet tidligere straffet = 0, og datamaterialet var derfor ikke egnet for videre regresjonsanalyser. Poisson regresjonsanalyser viste ingen forskjell angående antall straffede personer i befolkningen generelt for tidsperiodene vi sammenlignet. Det var ingen endringer knyttet til hvorvidt gjerningsperson eller offer hadde søkt hjelp hos privatpersoner i forkant av drapet, eller hvorvidt privatpersoner hadde videreformidlet informasjon (bekymring) til hjelpeapparatet (Tabell 6).



Kapittel 4

DISKUSJON

Hovedfunn

4.1

4.1.1 Reduksjon

- Nedgangen for partnerdrap var kraftigere enn for drap generelt i perioden 2016–2019.
- Andelen partnerdrap med påfølgende suicid hadde gått ned.
- Andelen partnerdrap med iverksatte voldsrisikohåndteringstiltak hadde gått ned.

4.1.2 Stabilitet

- Andelen partnerdrap med forutgående partnervold var uendret.
- Andelen innvandrere som hadde begått eller blitt utsatt for partnerdrap var stabil. Samtidig var innvandrere overrepresentert både som ofre og som gjerningspersoner ved partnerdrap.
- Andelen partnerdrap der det var gjennomført risikovurderinger var uendret.
- Andelen partnerdrap der identifisert risiko ble videreformidlet til andre instanser var uendret.

4.1.3 Økning

- Utmålt straff i partnerdraps sakene har blitt lengre.

I den videre diskusjonen vil vi drøfte hovedfunnene opp mot oppdatert forskning. I kunnskapshierarkiet tillegges metaanalyser og systematiske litteraturgjennomganger (reviews) mer vekt enn enkeltstudier. Enkeltstudier publisert i internasjonale tidsskrift med fagfellelvurdering vektlegges igjen mer enn rapporter og det som gjerne omtales som grålitteratur. I en metaanalyse bruker man statistiske metoder for å legge sammen resultatene fra en rekke uavhengige studier med samme problemstilling. Med en metaanalyse forsøker man å finne bedre holdepunkter for hva som er pålitelige, holdbare og robuste forskningsresultater, enn det man kan få fra hver enkelt studie vurdert for seg. Problemstillinger knyttet til temaet partnerdrap er nylig publisert i to metaanalyser; Matias, Goncalves, Soeiro & Matos, 2020 og Spencer & Stith, 2018. I tillegg publiserte UNODC Research (FN) en oppsummerende kunnskapsrapport Global Study on Homicide 2019, som også hadde en underrapport; Gender-related killing of women and girls. I diskusjonen videre vil vi i all hovedsak relatere funnene fra den norske partnerdrapsstudien til disse kildene.

Forekomst av drap og partnerdrap i Norge – endringer over tid

4.2

Analysen relativt til folketallet i Norge viste at det har vært en nedgang i drap generelt i perioden 2016–2019, og at nedgangen for partnerdrap har vært kraftigere enn for drap generelt. Disse funnene har likhetstrekk med internasjonale studier, men noen aspekter gjør at de skiller seg fra andre studier. Studier fra USA og Vest Europa har siden 1990 vist nedgang i drap generelt (Caman, Howner, Kristiansson & Sturup, 2017; UNODC, 2019). Samtidig har globale studier pekt i retning av at partnerdrap i mindre grad har hatt samme nedgang (UNODC, 2019). Analysene av drap og partnerdrap i Norge viste derimot at man de siste årene har hatt en kraftigere nedgang for partnerdrap enn for drap generelt. Drapsoversikten fra Kripos og datamaterialet vi har på partnerdrap i Norge er svært uvanlig i internasjonal målestokk. Mange land og regioner mangler fortsatt data på relasjon mellom gjerningsperson og offer (Stöckl mfl., 2013; UNODC, 2019). Selv om mange land har lagt ned betydelig arbeid med å få mer valide og informative drapsoversikter, er datagrunnlaget fortsatt en vesentlig svakhet ved internasjonal partnerdrapsstatistikk (UNODC, 2019). Dersom nedgangen for partnerdrap vedvarer i Norge, kan dette også tolkes som et resultat av langvarig arbeid med forebygging av partnervold og partnerdrap.

Norge er et eksempel på at land med lav drapsforekomst og lav forekomst av drap på kvinner, har relativt høyere andel kvinner som blir drept i partnerdrap. I land og regioner der drapsforekomsten er høy og forekomsten av drap på kvinner er høy, utgjør partnerdrap på kvinner en lavere andel av drapene. I land med høy forekomst av drap inkludert drap på kvinner, blir flere kvinner drept utenfor en parrelasjon. Dette betyr at forekomsten av drap og partnerdrap på kvinner likefult kan være høyere i land der partnerdrap på kvinner utgjør en liten del av drapsstatistikken sammenlignet med land der partnerdrap og drap på kvinner utgjør et stor andel av drapene (UNODC, 2019). I Europa blir omtrent fire ganger så mange kvinner drept i partnerdrap som menn. Selv om dette er en betydelig (og statistisk signifikant) forskjell, minner kunnskapsrapporten fra FN om at forekomsten av partnerdrap i Europa er lav sammenlignet med forekomst av drap generelt, og viser til Verkkos 1.lov – jo høyere drapsrate landet har, desto lavere andel utgjør kvinner både som offer og som utøvere. Med andre ord, i land med lav forekomst av drap vil forskjellen mellom drap på kvinner og menn være lavere enn i land med høy forekomst av drap (UNODC, 2019). Europeiske forskere mener at disse teoriene har relevans også i dag; oversikten over drap og partnerdrap i Europa følger i stor grad det samme mønsteret i dag som den gang Verrko introduserte sin teori.

UNODC har fremhevet at det kreves et bredt perspektiv for å forstå tallene om mannlige og kvinnelige drapsofre på internasjonalt nivå. UNODC 2019 peker på at drap på menn i større grad enn drap på kvinner styres av sosiopolitiske forandringer, status i narkotikamarkedet, og andre samfunnsendringer som gir «hopp» i antallet drap. Drap på kvinner påvirkes i større grad av langsiktige samfunnsendringer, som kjønnsroller og sosiale normer, diskriminering og likestilling. Dette bidrar til at forekomsten av drap på kvinner er mer stabilt enn drap på menn (UNODC, 2019).

Karakteristika ved partnerdrap i Norge – endringer over tid

4.3

4.3.1

Partnervold før drapet

I nesten åtte av ti partnerdrap var det registrert i straffesaksdokumentene at det hadde vært partnervold forut for drapet. I seks av ti drap var det registrert mer enn fem voldsepisoder forut for drapet. Sammenlignet med den forrige partnerdrapsstudien, der vi fant forutgående partnervold i syv av ti drap og mer enn fem voldsepisoder i fem av ti drap, er det ingen signifikant endring. Dette funnet samsvarer med funn i internasjonale metaanalyser som viser at partnerdrap i all hovedsak skjer i parforhold der det har vært tidligere, ofte vedvarende, partnervold. (Matias mfl., 2020; Spencer & Stith, 2018).

4.3.2

Rus og psykisk helse

Det var ikke endringer i andelen gjerningspersoner eller offer med psykiske lidelser, rusproblematikk eller selvmordsatferd. Rus som risikofaktor både for å begå partnerdrap og for å bli offer for partnerdrap understøttes imidlertid av internasjonale metaanalyser (Matias mfl., 2020; Spencer & Stith, 2018). Også selvmordstanker og selvmordsforsøk blant gjerningspersoner er godt dokumentert som risikofaktorer for partnerdrap (Matias mfl., 2020). Sammenlignet med gjerningspersoner som hadde begått andre typer drap enn partnerdrap, har internasjonale metaanalyser funnet at forekomsten av psykisk lidelse var høyere hos gjerningspersonene ved partnerdrap (Matias mfl., 2020). Denne sammenligningen har vi ikke forskningsdata på fra Norge.

4.3.3

Innvandrere som gjerningspersoner og offer

Fire av ti gjerningspersoner, i drapene etter 2012, hadde norsk opprinnelse, to av ti var innvandrere med norsk statsborgerskap, og fire av ti var utenlandske statsborgere. Nesten 45% av ofrene hadde norsk opprinnelse, ca. en av ti var innvandrere med norsk statsborgerskap, og ca. fire av ti var utenlandske statsborgere. Innledende

analyser indikerte her en økning over tid, men forekomsten av partnerdrap har hatt en nedgang både blant opprinnelig norske og innvandrere. Det var ingen økning i andelen innvandrere som hadde begått eller blitt utsatt for partnerdrap. Samtidig var insidensen høyere blant innvandrere enn i den øvrige befolkningen, både for offer og gjerningsperson. Disse funnene samsvarer med internasjonale metaanalyser som viser at immigranter, personer med minoritetsbakgrunn og utenlandske statsborgere er overrepresentert som gjerningspersoner og som offer ved partnerdrap (Matias mfl., 2020).

Drap med påfølgende suicid

4.3.4

Tre av de til sammen 47 partnerdrapene i perioden etter 2012 omfattet også suicid. Andelen partnerdrap med påfølgende suicid var betydelig redusert sammenlignet med den tidligere partnerdrapsstudien. Forekomsten av suicid i befolkningen generelt har ikke hatt en tilsvarende nedgang. Selv om studier av partnerdrap med påfølgende suicid er svært begrenset, også internasjonalt (Matias mfl., 2020), har man ikke hittil sett tilsvarende nedgang i andre studier. En nylig metaanalyse viste at sannsynligheten for påfølgende suicid er åtte ganger høyere ved partnerdrap enn ved drap generelt (Matias mfl., 2020). Videre viste metaanalysen at partnerdrap med påfølgende suicid oftere har gjerningspersoner som er menn, tilhører majoritetsbefolkningen, og har tilgang til skytevåpen (Matias mfl., 2020). Dette samsvarer med funn fra den første norske partnerdrapsstudien (Vatnar mfl., 2019b).

Kvinner som gjerningspersoner

4.3.5

Kun 17% av partnerdrapene hadde kvinnelig gjerningsperson, en fordeling tilsvarende tidligere år. Denne stabiliteten samsvarer med nyere metaanalyser (Matias mfl., 2020; Spencer & Stith, 2018) og global statistikk fra FN (UNODC, 2019). Det forekom heller ikke i denne perioden drap i likekjønnede forhold i Norge. Dette samsvarer også med FNs statistikk som viser betydelig lavere forekomst av partnerdrap i likekjønnede parforhold (UNODC, 2019). Tall rapportert fra Sverige og Finland til UNODC 2019 viser at 2% av partnerdrapene skjedde i homofile parforhold med to menn, mens det ikke var registrert partnerdrap i parforhold med to kvinner (UNODC, 2019). I en studie fra Sverige har man funnet tydeligere nedgang i partnerdrap begått av menn, enn for partnerdrap begått av kvinner (Caman mfl., 2017). Denne forskjellen fant vi ikke i det norske datamaterialet. Dette er et eksempel på at forekomst og rater ikke bare varierer mellom regioner, men også mellom land innenfor samme region (UNODC, 2019).

4.3.6

Straffeutmålingen ved partnerdrap

Noen land har egne straffebud (lover) for drap på kvinner – femicide og feminicide – for å kunne gi disse drapskategoriene særskilt oppmerksomhet (UNODC, 2019). Dette gjelder særlig i land som har høy forekomst av femicide og feminicide, for eksempel i Latin-Amerika (UNODC, 2019). I Norge har vi ikke særskilte straffebud for drap på kvinner eller for partnerdrap. Gjennomgangen av partnerdrap i Norge viste imidlertid at straffeutmålingen etter partnerdrap har blitt strengere. Dette er i samsvar med endringer i straffeloven der strafferammene for drap etter ny straffelov har blitt utvidet. Den nye straffeloven ble ikraftsatt juni 2015. Strafferammen for forsettlig drap er åtte til 21 år, jf. straffeloven § 275. Frem til 2010 var normalstraffen for et forsettlig drap i Norge ti års ubetinget fengsel. Etter 2010 har normalstraffen vært tolv års ubetinget fengsel. Normalstraffen er et utgangspunkt for straffutmålingen, men straffeutmålingen påvirkes av eventuelle skjerpende eller formildende omstendigheter, jf. straffeloven §§ 77 og 78. Straffutmålingen beror dermed på en helhetsvurdering av den konkrete saken.

Kontakt med hjelpeapparatet i forkant av drapet – endringer over tid

4.4

De innledende analysene viste at det i perioden etter 2012 sjeldnere manglet opplysninger i straffesaksdokumentene når det gjaldt kontakt med hjelpeapparatet. Dette kan betraktes som en styrking av opplysninger i straffesaksdokumentene. Dette er ikke et funn som indikerer at flere har vært i kontakt med hjelpeapparatet. I likhet med forrige studie, hadde flere instanser (politi, helse, barnevern, andre deler av hjelpeapparatet) gjort ulike former for partnervoldsrisikovurderinger i møte med gjerningspersonen i forkant av tre av ti drap, mens dette var gjort i møte med fire av ti offer. Disse funnene samsvarer med internasjonale kunnskapsoppsummeringer som viser at ca. ¼ av gjerningspersonene ved partnerdrap tidligere hadde vært registrert som partnervoldsutøvere (UNODC, 2019). Her viste analysene ingen signifikante endringer, verken for hvorvidt det var gjennomført risikovurderinger, eller hvorvidt identifisert risiko ble videreformidlet til andre instanser. Ettersom andelen partnerdrap med forutgående partnervold var stabil, og gitt politiets retningslinjer for risikovurdering ved partnervold, kunne man forventet at andelen saker der det var gjennomført risikovurdering hadde steget.

Andelen partnerdrap der det var iverksatt voldsrisikohåndteringstiltak opp mot gjerningsperson i forkant av drapet var redusert. Dette funnet kan ha flere tolkninger. Man kan påpeke at det ikke var satt inn risikohåndteringstiltak i saker der dette var

relevant. Samtidig kan funnet forstås som et mål på at saker der det har vært iverksatt voldsrisikohåndteringstiltak i mindre grad gjenfinnes i partnerdrapsstatistikken. For ofre skyldtes den tilsynelatende nedgangen at andelen saker der man manglet registrert informasjon om voldsrisikohåndtering var redusert.

Innledende analyser indikerte at en lavere andel både gjerningspersoner og offer hadde tidligere domfellelser. Tidligere straffet er kjent som en godt dokumentert risikofaktor for å begå partnerdrap (Matias mfl., 2020). Videre analyser av tidligere straffet viste at det manglet opplysninger angående tidligere straffer for et betydelig antall gjerningspersoner, og at disse hadde kort botid i Norge. Denne sammenhengen er vesentlig for nedgangen vi fant.

Internasjonale metaanalyser peker tydelig i retning av at tilgang på skytevåpen er en viktig risikofaktor for partnerdrap (Matias mfl., 2020; Spencer & Stith, 2018). Partnerdrap i Norge ble, også den siste perioden, hovedsakelig begått med kniv eller annen skarp gjenstand. Her er forskjellene mellom funn fra f. eks. USA og Norge betydelige. En tolkning av hvorfor skytevåpen i mindre grad er brukt til partnerdrap i Norge kan være at man i Norge ikke innvilges våpentillatelse for egen beskyttelse. I Norge kan man søke om våpentillatelse til jakt, konkurranseskyting eller øvelsesskyting – ikke for å kunne beskytte seg selv eller egen familie slik man for eksempel kan i flere stater i USA. Andelen håndvåpen er derfor også betydelig lavere i Norge enn i f. eks. USA (NOU: 2011,19).

Implikasjoner for forebygging av partnerdrap i Norge

4.5

Til tross for eksisterende drapsoversikter og internasjonale statistikker, er kunnskap om partnerdrap fortsatt begrenset (Mathias mfl., 2020; Spencer & Stith, 2018). I tillegg er det et faktum at partnerdrap oftest begås i offerets, gjerningspersonens, eller parets felles hjem, slik at denne typen drap i enda mindre grad enn drap generelt har vitner (Aldridge & Browne, 2003; Matias mfl., 2020; Vatnar mfl., 2017a). Fraværende eller begrenset datagrunnlag og svak empiri trekkes også frem av Verdens Helseorganisasjon (WHO) og FN som en viktig utfordring i forebygging av partnerdrap (World Health Organization WHO, 2013; UNODC, 2019). En systematisk gjennomgang av forskningslitteraturen på drap og partnerdrap avdekket at ca. 20% av alle registrerte drap manglet opplysninger om relasjonen mellom gjerningsperson og offer (Stöckl mfl., 2013).

Internasjonalt er det faglig og politisk enighet om at det fortsatt er behov for mer forskningsbasert kunnskap om partnerdrap (Mathias mfl., 2020; Spencer & Stith, 2018; UNODC, 2019). Betydningen av å studere partnerdrap over tid og på tvers av studier understrekes (Spencer & Stith, 2018). Kunnskapsbehovet dreier seg både om forskjeller og likheter mellom partnervold og partnerdrap, partnerdrap og drap generelt, ulike kategorier partnerdrap, karakteristika og nyanser mellom disse, samt endringer over tid (Caman mfl., 2017; Spencer & Stith, 2018; Vatnar mfl., 2017a).

Hovedkonklusjonen fra studien «Partnerdrap i Norge 1990–2012» var at de fleste partnerdrap hadde forvarslar og registrerte risikofaktorer – og dermed et betydelig forebyggingspotensial. Dette mønsteret hadde ikke endret seg for drapene etter 2012. Dersom nedgangen i forekomsten av partnerdrap vedvarer, kan dette funnet være en indikasjon på at forebyggingspotensialet i større grad er tatt i bruk.

For at grunnlaget for forebygging av partnerdrap skal bli best mulig er det viktig at arbeidet er fundert på forskningsbasert kunnskap, at risikovurderinger gjennomføres strukturert og basert på empiriske risikofaktorer. Risikovurderinger og risikohåndtering krever analyser av samspillet mellom situasjonsavhengige faktorer, strukturelle faktorer og personavhengige faktorer. Risikovurdering av partnervold og risikohåndtering i saker med forhøyet risiko for alvorlig og dødelig vold er ressurskrevende. Økte ressurser vil imidlertid ikke være tilstrekkelig, dersom ikke også kunnskapsnivået og samarbeid mellom de ulike etatene styrkes. Balansen mellom overordnet empirisk kunnskap og individuelt tilpassede intervensjoner er en gjennomgående faglig utfordring i forebyggingsarbeidet av partnerdrap. Det er også betydelige utfordringer knyttet til forståelsen og praktisering av taushetsplikt, opplysningsrett, opplysningsplikt og avvergeplikt (Vatnar, Leer-Salvesen & Bjørkly, 2019; Holmboe, Leer-Salvesen & Vatnar, 2019a og b).

Begrensninger ved denne studien og muligheter i fremtidig forskning

4.6

Straffesaksdokumentene knyttet til hvert av de 224 partnerdrapene har vært den eneste kilden for innhenting av data til denne studien. Straffesaksdokumenter er betegnelsen for den samlede mengden dokumentasjon til bruk for opplysning av en straffesak. Disse dokumentene har dermed et annet formål enn formålet med denne studien. Dette innebærer at straffesaksdokumentene ikke er uttømmende for å belyse

forskningsspørsmålene, noe som avspeiler seg i datakategorien «opplysning mangler» i vår studie. Det kan være relevante opplysninger hos kilder som ikke har blitt kontaktet under etterforskningen av drapene, og tema som ikke har blitt belyst under etterforskningen av straffesaken, og som dermed ikke er inkludert i dette datamaterialet. Dette ville ha vært viktige metodeinnvendinger dersom vår studie viste at man i straffesaksdokumentene til partnerdrapssakene fant få opplysninger knyttet til forvarsel og risikofaktorer for partnerdrap. Når vi imidlertid finner et så omfattende materiale på registrert risiko for partnerdrap, i en datakilde som ikke er etablert for dette formålet, innebærer metodebegrensningen muligheten for at det i tillegg forelå enda flere risikoregistreringer i andre kilder. Det betyr at vi i dette datamaterielt har en risiko for falske negative funn, mens bruk av denne datakilden i meget liten grad innebærer risiko for falske positive funn.

Det er krevende å presentere forskningsresultater som viser at grupper i befolkningen som fra før har store belastninger, også har høyere risiko for partnerdrap. Det er viktig at forskningsresultatene ikke brukes stigmatiserende, men til å forebygge i de gruppene der forebyggingspotensialet er høyest.

Kjærester som ikke har bodd sammen inkluderes ikke som partnerdrap i Kripos sin drapsstatistikk, og dermed heller ikke i vår studie. Definisjonen av partnerdrap er både en begrensning og en styrke ved studien. Definisjonen betyr at vi har hatt reliable mål for hvem som er partnere/ekspartnere, slik at inklusjon/eksklusjon ikke er overlatt til skjønnsmessige vurderinger. Samtidig betyr det at drap i parforhold uten felles bopel eller registrert ekteskap eller partnerskap ikke belyses i denne studien. Gjennomgangen av de 224 partnerdrapssakene som er inkludert i studien styrker grunnlaget for kriteriene Kripos bruker for partnerdrap. Allerede ved kategorien samboer/tidligere samboer fremkom det i datamaterialet uklarheter og motstridene synspunkt fra de etterlatte. Det er liten grunn til å tro at det ville være enklere å finne reliable mål på hvem som var eller hadde vært kjærester, når den ene parten (og noen ganger begge) ikke lever lenger. Hvem skulle være i posisjon til å overprøve motstridende synspunkter på et slikt spørsmål?

Det vil kunne være noen avvik mellom antall partnerdrap registrert hos Kripos og i databasen for denne studien. Dette skyldes ulike inklusjonskriterier jfr., rettskraftig avgjørelse, og enkeltsaker som ikke kan utleveres til forskning fordi etterlatte lever på strengt fortrolig adresse (Kode 6). Dette innebærer at opplysninger ikke skal gis ut til noen. Forekomstanalysene av endringer over tid for drap og partnerdrap er derfor begge hentet fra Kripos sin drapsoversikt.

Selv om dette forskningsprosjektet har frembrakt ny kunnskap om partnerdrap i Norge, og hvilke endringer man kan se over tid, besvares ikke forskningsspørsmål som: Er det signifikante forskjeller mellom partnerdrap og parforhold med partnervold som ikke har endt med drap? Ved å innhente tilsvarende data fra et utvalg saker med rettskraftig dom etter strl. §§ 282 og 283 om mishandling og grov mishandling i nære relasjoner, og sammenligne disse sakene med partnerdrapene vil vi kunne belyse denne type forskningsspørsmål. Det vil også være relevant å innhente data fra et utvalg saker dømt etter strl. § 33 om besøks- og kontaktforbud knyttet til partnervold, og sammenligne disse tre gruppene. En fjerde gruppe å sammenligne med ville være saker der det ikke foreligger dom knyttet til partnervold, men der det er tildelt voldsalarm. Også pårørende og voldsutsatte, i § 219 saker, § 57 saker, og saker med voldsalarm, vil kunne bidra med viktig informasjon både om prosess rundt bekymring og observasjon av risiko i disse sakene, og erfaringer fra kontakt med helsevesen, politi og hjelpeapparat. I hvilken grad finnes det informasjon og erfaringer i sakene som ikke har endt med drap som kan brukes i saker der risikoen for partnerdrap er høy? Dersom det skulle bli mulig å innhente informasjon fra et representativt utvalg gjerningspersoner dømt for partnerdrap, partnervold, personer ilagt besøks- og kontaktforbud (med og uten elektronisk kontroll) og voldsalarm, ville et slikt materiale kunne bidra med vesentlig kunnskap ut fra et gjerningspersonperspektiv. Ettersom risikovurderingsinstrumentet SARA:SV ble implementert i alle landets politidistrikt 2014–2015, vil man også her kunne generere forskningsmateriale som kan sammenlignes med materialet fra partnerdrapene. Databasen som er opprettet i dette prosjektet omfatter alle partnerdrap i Norge 1990–2019 med rettskraftig avgjørelse innen 31.12.2019. Dette er et unikt materiale, også i internasjonal målestokk. Det vil være høyst relevant å supplere dette datamaterialet med nye partnerdrap etter hvert som disse blir rettskraftige.



REFERANSER

Referanser

Aaltonen, M. (2016). To whom do prior offenders pose a risk? Victim–offender similarity in police-reported violent crime. *Crime & Delinquency*, 63(11), 1410–1433. doi:10.1177/0011128716654713

Aldridge, M.L., & Browne, K.D. (2003). Perpetrators of spousal homicide. A review. *Trauma Violence & Abuse*, 4(3), 265–276.

Bossarte, R. M., Simon, T. R., & Barker, L. (2006). Characteristics of homicide followed by suicide incidents in multiple states, 2003–04. *Injury Prevention*, 12 (Suppl 2), ii33–ii38. doi:10.1136/ip.2006.012807

Caman, S., Howner, K., Kristiansson, M., & Sturup, J. (2016). Differentiating male and female intimate partner homicide perpetrators: A study of social, criminological and clinical factors. *International Journal of Forensic Mental Health*, 15(1), 26–34.

Campbell, J., & Glass, N. (2009). Safety planning, danger, and lethality assessment. Nedlastet fra <http://learn.nursing.jhu.edu/instruments-interventions/Danger%20Assessment/index.html>

Campbell, J.C., Glass, N., Sharps, P., Laughon, K., & Bloom, T. (2007). Intimate partner homicide. Review and implications of research and policy. *Trauma, violence & abuse*, 8, 246–269.

Dobash, R.E., & Dobash, R.P. (2011). What were they thinking? Men who murder an intimate partner. *Violence Against Women*, 17(1), 111–134.

Dobash, E.R., & Dobash, R.P. (2015). *When men murder women*. Oxford: Oxford University Press.

Dobash, E. R., Dobash, R. P., Cavanagh, K., & Lewis, R. (2004). Not an ordinary killer – Just an ordinary guy: When men murder an intimate woman partner. *Violence Against Women*, 10(6), 577–605.

Dobash, R. E., Dobash, R. P., Cavanagh, K., & Medina-Ariza, J. (2007). Lethal and nonlethal violence against an intimate female partner: comparing male murderers to nonlethal abusers. *Violence Against Women*, 13(4), 329–353.

Dobash, R.E., Dobash, R.P., & Cavanagh, K. (2009). «Out of the blue». Men who murder an intimate partner. *Feminist Criminology*, 4(3), 194–225.

Echeburúa, E., Fernandez-Montalvo, J., de Corral, P., & Lopez-Goni, J.J. (2009). Assessing risk markers in intimate partner femicide and severe violence. A new assessment instrument. *Journal of Interpersonal Violence*, 24(6), 925–939.

Eliason, S. (2009). Murder-suicide: A review of the recent literature. *Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law*, 37(3), 371–376.

Flynn, A., & Graham, K. (2010). “Why did it happen?” a review and conceptual framework for research on perpetrators’ and victims’ explanations for intimate partner violence. *Aggression & Violent Behavior*, 239–251.

Garcia, L., Soria, C., & Hurwitz, E.L. (2007). Homicides and intimate partner violence. A literature review. *Trauma Violence & Abuse*, 8(4), 370–383.

Haaland, T., Clausen, S.E., & Schei, B. (2005). *Vold i parforhold – ulike perspektiver. Resultater fra den første landsdekkende undersøkelsen i Norge*. Rapport 2005:3. Oslo: NIBR.

Holmboe, M., Leer-Salvesen, K. & Vatnar, S. K. B. (2019). Avverging av mishandling i nære relasjoner : en flerfaglig tilnærming : del I. *Tidsskrift for familierett, arverett og barnevernrettslige spørsmål*. ISSN 1503-2965. 17(2), s 114-130.

Holmboe, Morten; Leer-Salvesen, Kjartan; Vatnar, Solveig Karin Bø (2019). Avverging av mishandling i nære relasjoner: en flerfaglig tilnærming : del II. *Tidsskrift for familierett, arverett og barnevernrettslige spørsmål*. ISSN 1503-2965. 17(3), s 263-280.

Juodis, M., Starzomski, A., Porter, S., & Woodworth, M. (2014). A comparison of domestic and non-domestic homicides. Further evidence for distinct dynamics and heterogeneity of domestic homicide perpetrators. *Journal of Family Violence*, 29(3), 299–313.

Kivisto, A. J. (2015). Male perpetrators of intimate partner homicide: A review and proposed typology. *Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law*, 43(3), 300–312.

Kripos (2020). *Nasjonal drapsoversikt 2019* Nedlastet fra <https://www.politiet.no/aktuelt-tall-og-fakta/tall-og-fakta/drapsoversikt/>

Kropp, P.R., Hart, S.D., Webster, C.D., & Eaves, D. (1995). *Manual for the Spousal Assault Risk Assessment Guide* (2. utgave). Vancouver, B.C.: British Columbia Institute on Family Violence.

Kropp, P.R., & Hart, S.D. (2000). The spousal assault risk assessment (SARA) guide. Reliability and validity in adult male offenders. *Law and Human Behavior*, 24, 101–118.

Kropp, P.R., & Hart, S.D. (2015). SARA-V3. *User guide for the third edition of the Spousal Assault Risk Assessment Guide*. Australia, Canada, USA: ProActive ReSolutions.

Liem, M. (2010). Homicide followed by suicide. A review. *Aggression & Violent Behavior*, 15, 153–161.

Matias, A., Goncalves, M., Soeiro, C., & Matos, M. (2020). Intimate partner homicide: A meta-analysis of risk factors. *Aggression and Violent Behavior*. doi:10.1016/J.AVB.2019.101358

Nicolaidis, C., Curry, M.A., Ulrich, Y., Sharps, P., McFarlane, J., Campbell, D. mfl. (2003). Could we have known? A qualitative analysis of data from women who survived an attempted homicide by an intimate partner. *Journal of General Internal Medicine*, 18(10), 788–794.

Nilsson, A., Estrada, F., & Bäckman, O. (2014). Offending, drug abuse and life chances – a longitudinal study of a Stockholm birth cohort. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, 15(2), 128–142.

NOU 2011: 19. Ny våpenlov — Gjennomgang av gjeldende våpenlovgivning og forslag til ny våpenlov. Utredning fra utvalg oppnevnt ved kongelig resolusjon 18. juni 2010.

Panczak, R., Geissbuhler, M., Zwahlen, M., Killias, M., Tal, K., & Egger, M. (2013). Homicide-suicides compared to homicides and suicides: Systematic review and meta-analysis. *Forensic Science International*, 233(1–3), 28–36. doi:10.1016/j.forsciint.2013.08.017

Peelo, M., Francis, B., Soothill, K., Pearson, J., & Ackerley, E. (2004). Newspaper reporting and the public construction of homicide. *British Journal of Criminology*, 44(2), 256–275.

Riksadvokaten (2018). *Rundskriv nr. 1/2018. Mål og prioriteringer for straffesaksbehandlingen i 2018 – politiet og statsadvokatene*. Nedlastet fra <https://www.riksadvokaten.no/document/riksadvokatens-mal-og-prioriteringer-for-2018/>

Salmi, V., & Danielsson, P. (2014). Intimate partner violence victimization and household financial strain. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, 15(2), 159–166.

Shrout, P.E., & Fleiss, J.L. (1979). Intraclass correlations: uses in assessing rater reliability. *Psychological Bulletin Journal*. 86:420–428

Skardhamar, T., Aaltonen, M., & Lehti, M. (2014). Immigrant crime in Norway and Finland. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, 15(2), 107–127.

Spencer, C. & Stith, S. (2018). Risk Factors for Male Perpetration and Female Victimization of Intimate Partner Homicide: A Meta-Analysis. *Trauma, Violence, & Abuse*. 21. 152483801878110. doi:10.1177/1524838018781101.

Stöckl, H., Devries, K., Rotstein, A., Abrahams, N., Campbell, J., Watts, C., & Moreno, C. G. (2013). The global prevalence of intimate partner homicide: A systematic review. *The Lancet*, 382(9895), 859–865. doi:http://dx.doi.org/10.1016/S0140-6736(13)61030-2

Taylor, C.A., & Sorenson, S.B. (2002). The nature of newspaper coverage of homicide. *Injury Prevention*, 8(2), 121–127.

Taylor, R. (2009). Slain and slandered. A content analysis of the portrayal of femicide in crime news. *Homicide Studies*, 13(1), 21–49.

Thoresen, S., & Hjemdal, O.K. (2014). *Vold og voldtekt i Norge. NKVTS Rapport* (978-82-8122-069-0). Oslo: NKVTS.

UNODC, Global Study on Homicide 2019 (Vienna, 2019). *United Nations Office on Drugs and Crime*. Global study on homicide. Gender related killing of women and girls.

Vatnar, S.K.B., & Bjørkly, S. (2008). An interactional perspective of intimate partner violence. An in-depth semi-structured interview of a representative sample of help-seeking women. *Journal of Family Violence*, 23, 265–279.

Vatnar, S.K.B., & Bjørkly, S. (2011). *Forskningsbasert kunnskap om partnerdrap. En systematisk litteraturgjennomgang*. Rapport 2011-02. Oslo: Oslo universitetssykehus.

Vatnar, S.K.B. (2015b). *Partnerdrap i Norge 1990–2012. En mixed methods studie av risikofaktorer for partnerdrap*. Oslo universitetssykehus, OUS-forskningsrapport. ISBN 978-82-473-0036-7.

Vatnar, S.K.B., Friestad, C., Bjørkly, S. (2017a). Intimate partner homicide in Norway 1990–2012: Identifying risk factors through structured risk assessment, court documents, and interviews with bereaved. *Psychology of Violence*, 17, 395–405.

Vatnar, S.K.B., Friestad, C., Bjørkly, S. (2017b). Intimate partner homicide, immigration, and citizenship: Evidence from Norway 1990–2012. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, 18:2, 103–122.

Vatnar, S.K.B. (2017). Kontakt med hjelpe- og behandlingsapparatet i forkant av partnerdrap Kapittel 6. *Relasjoner i psykisk helsearbeid*, 76–93. Red. Amy Ø. Geirdal og Sverre Varvin. Universitetsforlaget. Oslo.

Vatnar, S.K.B., Friestad, C., Bjørkly, S. (2018). Differences in intimate partner homicides perpetrated by men and women: evidence from a Norwegian National 22-year cohort. *Psychology, Crime & Law*, 24:8, 790–805.

Vatnar, S.K.B., Friestad, C. & Bjørkly, S. (2019a). The influence of substance use on intimate partner homicide: Evidence from a Norwegian national 22-year cohort. *International Journal of Forensic Mental Health*. 18(2), s 99–110.

Vatnar, S. K.B.; Friestad, C. & Bjørkly, S. (2019b). A comparison of intimate partner homicide to intimate partner homicide-suicide: evidence from a Norwegian National 22-year Cohort. *Journal of Interpersonal Violence*. ISSN 0886-2605. . doi: 10.1177/0886260519849656

Vatnar, S.K.B. (2019) Partnerdrap – omfang, tidlig identifikasjon og forebygging. Kap 15. *Vold i nære relasjoner – diskurser og fenomenforståelse*. Red. O.G. Lillevik, J. Salamonsen, I. Nordhaug. Gyldendal Akademiske.

Vatnar, S.K.B., Friestad, C., & Bjørkly, S. (2021) Intimate partner homicide. In Devaney, J., Bradbury-Jones, C., Macy, R., Øverlien, C. and Holt, S. (Editors) (2021) *The Routledge Handbook of Domestic Violence and Abuse*. London, Routledge. In press.

Vatnar, S. K. B., Leer-Salvesen, K. & Bjørkly, S. (2019). Mandatory reporting of intimate partner violence: a mixed methods systematic review. *Trauma, Violence, & Abuse*. ISSN 1524-8380. doi: 10.1177/1524838019869102

Whitfield, C.L., Anda, R.F., Dube, S.R., & Felitti, V.J. (2003). Violent childhood experiences and the risk of intimate partner violence in adults. Assessment in a large health maintenance organization. *Journal of Interpersonal Violence*, 18, 166–185.

World Health Organization. (2013). Responding to intimate partner violence and sexual violence against women. WHO clinical and policy guidelines. Retrieved January 24, 2019, from <https://www.who.int/reproductivehealth/publications/violence/9789241548595/en/>